

„KALBA VILNIUS II: MIESTAS IR KALBOS ĮVAIROVĖ“, 2012–2014

PROJEKTO BAIGIAMOJI ATASKAITA

Projektą vykdė Lietuvių kalbos institutas, rėmė Lietuvos mokslo taryba, projekto sutarties Nr. VAT-61/2012

Santrumpa ar sutartinis ženklas	Paaiškinimas
VPKT	Vilniaus paauglių kalbos tekstynas
EtnŽ	Etniškai žymėtas rajonas
EtnNž	Etniškas nežymėtas rajonas
Bk	bendrinė kalba

TURINYS

1. ĮVADAS.....	3
2. VILNIAUS KALBOS TARTIES IR KIRČIAVIMO YPATYBIŲ, STATUSO IR SANTYKIO SU ŽINIASKLAIDOS KALBA TYRIMAS	3
2.1. Empirinė medžiaga: sociolingvistiniai interviu	3
2.2. Suaugusiųjų vilniečių tarties analizė: ilginimas	5
2.3. Suaugusiųjų vilniečių tarties analizė: trumpinimas	7
2.4. Suaugusiųjų vilniečių kirčiavimas	9
3. EKSPERIMENTINIAI VILNIAUS KALBOS SOCIALINIŲ REIKŠMIŲ TYRIMAI.....	11
3.1. Struktūriškai ir etniškai besiskiriančio balsių ilginimo socialinės reikšmės	12
3.2. Universalių socialinių reikšmių atspindžiai Vilniaus merginų tarties variantuose	13
4. VILNIAUS JAUNIMO KALBOS TYRIMAS	15
4.1. TEKSTYINIS VILNIAUS PAAUGLIŲ LEKŠINĖS ĮVAIROVĖS TYRIMAS	15
4.1.1. Vilniaus paauglių kalbos tekstynas.....	15
4.1.2. Teorinės prielaidos ir pagrindiniai rezultatai	17
4.2. ETNOGRAFINIS VILNIAUS PAAUGLIŲ KALBOS TYRIMAS	18
4.2.1. Eksperimentinis etnografiniu metodu nustatytų paauglių kalbos bruožų socialinių reikšmių tyrimas	21
4.2.2. Šiuolaikinių Vilniaus paauglių vartojamų keiksmažodžių tyrimas: nuostatos ir vartoseną	22
5. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	24
6. PROJEKTO IR JO REZULTATŲ VIEŠINIMAS	25
6.1. VIEŠINIMAS INTERNETE	25
6.2. PASKAITOS AKADEMINEI IR PLAČIAJAI AUDITORIJAI	26
6.3. TYRIMO REZULTATAI ŽINIASKLAIDOJE	29
6.4. PRANEŠIMAS SPAUDAI	29
7. LITERATŪRA.....	30

1. Įvadas

Projekto tyrimais siekta užpildyti Vilniaus kalbos įvairovės ir jos vertinimų tyrimų spragą. Keltas tikslas tęsti kokybinius ir kiekybinius vilniečių (jaunimo ir suaugusiųjų) kalbos ypatybių ir sociokultūrinių reikšmių tyrimus, kartu apimant urbanistinio centro vaidmens kaip iššūkio tradicinei tapatybės ir standartinės kalbos sampratai vertinimus. Laikantis teorinės prielaidos, kad vartosenoje stebimas variantiškumas yra tiesiogiai priklausomas nuo kalbos variantams suteikiamos socialinės vertės (plg. Kristiansen 2004), vilniečių kalbos ypatybės ne tik aprašytos deskriptyviai, bet ir sietos su kalbos vartotojų vertinimais ir viešosios erdvės stereotipais.

Projekto vykdymo laikotarpiu įgyvendinti visi planuoti uždaviniai ir atlikta papildomų darbų:

- (1) parengti planuoti ir papildomi metodiniai tyrimo instrumentai (sociolingvistinio ir etnografinio interviu metodika, klausimynai, sociodemografiniais kriterijais grindžiami informantų atrankos modeliai, anketos savanoriams), parengta tyrimui beveik 140 val. beveik 300 vilniečių kalbos išrašų, atliktas ilgalaikis etnografinis tyrimas, parengti stimulai eksperimentiniams tyrimams, sukaupta papildomos medžiagos (nuostatų stereotipų) iš žiniasklaidos;
- (2) atlikti visi planuoti kalbėtojo vertinimo eksperimentai;
- (3) sudaryta ir pavišinta vilniečių interviu bazė „Kalba Vilnius“ su jai skirta svetaine, talpinančia įvairią papildomą informaciją (žr. <http://kalbavilnius.sociolingvistika.lt/>).
- (4) parengtas pluoštas mokslinių konferencijų ir seminarų pranešimų ir planuotas teminis el. žurnalo „Taikomoji kalbotyra“ numeris;
- (5) projekto tyrimams viešinti parengta projekto svetainė <http://www.sociolingvistika.lt/kalba-vilnius.htm>, projektas pristatytas seminaruose mokyklose, viešose paskaitose ir žiniasklaidoje.

Projekto vykdymo laikotarpiu buvo atlikti visi planuoti ir papildomų darbų. Nuo paraiškos rengimo padidėjus paslaugų (individualios veiklos) mokesčiams, numatytų lėšų neužteko visiems numatytiems išrašams atlikti: vietoj numatytų 150 val. išrašų parengtos beveik 140 val. Toliau pateikiami atskirų tyrimo dalių aprašai.

2. Vilniaus kalbos tarties ir kirčiavimo ypatybių, statuso ir santykio su žiniasklaidos kalba tyrimas

2.1. Empirinė medžiaga: sociolingvistiniai interviu

Projekto paraiškoje įsipareigota Vilniaus kalbos variantiškumui ir statusui tirti sudaryti reprezentatyvią suaugusiųjų vilniečių interviu bazę. Kaip ir planuota, sociolingvistiniu interviu-testo metodu sukaupta ir išrašyta per 50 val. garso įrašų su penkių amžiaus grupių (18–24, 25–34, 35–44, 45–54, >55, apylygiai vyrų ir moterų) vilniečiais iš lietuviškų (36 interviu) ir mišrių (rusų/lenkų/baltarusių/ukrainiečių ir lietuvių) šeimų (18 interviu) ir vyresniais kaip 40 m. vilniečiais

iš slavų šeimų (18 interviu). Projekto pradžioje nelietuvių ar mišrios tautybės informantų ketinta apklausti kiek daugiau, tačiau dėl ilgesnės nei numatyta interviu trukmės projekte būtų pritrūkę lėšų išrašams, todėl sumanymas atidėtas kaip planinis darbas ateityje.

Interviu išrašyti programa CLAN (žr. 1 priede pateikiamos išrašymo taisyklės) ir patikrinti. Atrinktos informantų grupės anotuotos fonetikos ir kirčiavimo polinkių analizei. Visi informantai yra davę raštišką sutikimą naudoti savo interviu Vilniaus kalbos tyrimams.

Prieš paskelbiant interviu internetinėje duomenų bazėje visi išrašai dar kartą tikrinti pagal anonimiškumo reikalavimus: garso įrašė minimi vardai, pavardės ir pravardės užkoduoti paliekant pirmą vardo ar/ir pavardės raidę. Įrašė palikti tik istorinių asmenybių, viešų žmonių asmenvardžiai. Išrašuose tyrėjas buvo koduojamas TYR, o kiekvienam informantui suteiktas specialus kodas, sudarytas nurodant informanto tautybę *L* (lietuvių tautybės), *M* (mišrios kilmės), *RU* arba *LEN* (rusų arba lenkų tautybės), lytį *V* arba *M*, amžių (18, 25, 32...), abėcėlės raidę (A, B, C...), leidžiančią atskirti to paties tipo informantus. Pvz., kodas *LV26A* žymi lietuvį vyrą, 26 metų, o raidė *A* nurodo, kad tokio amžiaus vyriškos lyties informantų tarp surinktų interviu (kol kas) daugiau nėra ir tai yra pirmas išrašomas tokio amžiaus vyriškos lyties informanto interviu.

Sociolingvistinį interviu sudarė keturios dalys: 1) sociodemografinė informacija apie kalbėtoją, jo pomėgius, laisvalaikį, bendravimo įpročius (informanto tarties ypatybėms pagal jo socialinį tipą interpretuoti), 2) pusiau struktūruotas pokalbis apie Vilniaus miestą (vaikystės prisiminimus, miesto erdvių vertinimus, permainas mieste, palyginimą su kitais miestais ir pan.), kuriuo siekiama išgauti laisvesnę spontanišką kalbą, 3) testas (specialiai parengto teksto ir atrinktų žodžių porų skaitymas), 4) informantų nuostatos apie sostinėje vartojamą kalbą, jos santykius su bendrine kalba (bk) ir sakytine žiniasklaida. Nelietuvių kilmės informantams testas nebuvo taikomas kaip nerelevantiškas. Mišrios, taip pat rusų ir lenkų kilmės informantams interviu pradžioje buvo pateikiama daugiau klausimų apie gimtąsias, šeimoje, mokykloje ir iki šiol vartojamas kalbas.

Kaip įsipareigota teikiant paraišką, interviu išrašai skelbiami duomenų bazėje „Kalba Vilnius“. Kaip planuota, bazė papildyta 2010 m. vykdyto trumpalaikio projekto „Kalba Vilnius: Vilniaus kalbos vaidmuo šiandieninėje Lietuvoje“¹ sukauptais interviu. Iš viso bazėje skelbiama beveik 120 suaugusiųjų vilniečių interviu (per 80 val. išrašų). Daugiau kaip ketvirtadalis interviu – su antros ir trečios kartos vilniečiais.

Remiantis šiais sociolingvistiniais interviu ir sudarius keletą skirtingų informantų atrankos modelių, tirtos ankstesnių Vilniaus kalbos tyrimų (Grumadienė 1983b, 1989; Čičirkaitė, Vaicekauskienė 2012) pastebėtos būdingos vilniečių tarties ypatybės – kirčiuotų trumpųjų balsių ilginimas ir nekirčiuotų ilgųjų balsių trumpinimas, analizuoti iki šiol sistemingai netyrinėti vilniečių kirčiavimo polinkiai. Fonetinių tyrimų rezultatai tapo pagrindu palyginti Vilniaus kalbos santykį su žiniasklaidoje vartojama kalba. Sociolingvistinių interviu metakalbiniai pasakojimai, įtraukus papildomas empirijos, panaudoti analizuojant Vilniaus kalbos statusą ir santykį su bk sampratomis.

¹ Projektą vykdė Lietuvių kalbos institutas, rėmė Lietuvos mokslo tarybos nacionalinė mokslo programa *Valstybė ir tauta: paveldas ir tapatumas*, vadovė Loretta Vaicekauskienė.

Būdingosioms vilniečių tarties ypatybėms tirti pasirinkti du vienas kitą papildantys metodai – audicinis (iš klausos tarpusavyje lyginami to paties kalbėtojo vartojamų balsių kiekybiniai ir kokybiniai požymiai) ir instrumentinis (balsių trukmės parametrai matuojami PRAAT programa). Sakytinės žiniasklaidos ypatybės tirtos instrumentiniu metodu.

2.2. Suaugusiųjų vilniečių tarties analizė: ilginimas

Lietuvių kalbotyroje paprastai teigiama, kad kirčiuotų kamieno balsių ilginimas yra atsiradęs dėl rytų aukštaičių (vilniškių) tarmės įtakos (Zinkevičius 2006: 132), galūnės balsių – veikiant slavų kalboms ir yra būdingas dvikalbiams kalbėtojams (Zinkevičius 1966: 104; Šukys 1960: 179), tačiau ilginimo prigimtis mūsų kalbotyroje praktiškai netirta, nėra nustatyta, kiek ir kaip slavų kilmės vilniečiai balsius linkę ilginti dažniau nei lietuviai. Vilniečių interviu bazę sudarant ne tik su vilniečių lietuvių, bet ir iš mišrių bei slavų šeimų kilusių vilniečių grupėms, galima patvirtinti projekte keltą prielaidą, kad šios trys grupės formuoja Vilniaus kalbos kontinuumą, rodo Vilniuje vartojamą lietuvių kalbą esant itin variantišką, o balsių ilginimo dažnumą vilniečių kalboje priklausant nuo kalbėtojų tautinės kilmės ir kalbinės tapatybės:

- vilniečiai, kurių gimtoji kalba yra tik lietuvių, kirčiuotuose skiemenyse trumpuosius balsius ilgina rečiausiai (pasitaiko atvejų, kai ilginimas nėra būdingas iš viso),
- rusų ir lenkų kilmės informantai kirčiuotoje pozicijoje vartojamus trumpuosius balsius ilgina dažniausiai,
- iš mišrių šeimų kilusių ir lietuvių bei slavų kalbas namie vaikystėje vartojusių vilniečių kalboje šių balsių vartoseną užima tarpinę poziciją. Mišrios kilmės vilniečių didesnis ar mažesnis polinkis ilginti balsius priklauso nuo jų kalbinės aplinkos ir tapatybės: informantai, užaugę labiau slavų nei lietuvių kalbos aplinkoje (slavų kalbą vartoję ne tik nuo mažumės namie, bet ir kalbėję ja namie, kieme, lanke mokyklą rusų arba lenkų kalba, slavų kalbą vartojantys jau savo pačių sukurtose šeimose su sutuoktiniu ar vaikais), trumpuosius balsius kirčiuotoje pozicijoje linkę ilginti dažniau. Be to, kiek įmanoma nustatyti taikant audicinį metodą, jie dažniau linkę rinktis ilguosius, o ne pusilgius trumpojo balsio variantus.

Itin didelis tarties variantiškumas būdingas ne tik vilniečių kalbinei bendruomenei apskritai, bet ir atskiroms jos grupėms. Audiciškai ištyrus pavienių ir mišriųjų dvigarsių kirčiuotų trumpųjų balsių *i*, *u* trukmę antros ir trečios kartos vilniečių lietuvių kalboje (daryta prielaida, kad šiems informantams tiesioginis tarmės ir kitos kalbos poveikis buvo mažesnis nei nelietuvių tautybės ar pirmos kartos vilniečiams), nustatyta, kad:

- kirčiuotame kamiene vartojamų pavienių pusilgių ir ilgųjų tiek kintamojo /i/, tiek kintamojo /u/ variantų dažnumo vidurkis yra 30 proc., galūnėje – atitinkamai 14 ir 16 proc. Kitaip tariant, tirtieji vilniečiai maždaug kas trečią trumpąjį kamieno balsį linkę realizuoti kaip pusilgį ar ilgąjį, o kirčiuotame žodžio gale [i] ir [i.]/[i·] variantų santykis lygus 1:7, [u] ir [u.]/[u·] – 1:8 (žr. 1 lentelę);

- kintamųjų /i + R/ ir /u +R/ pailgintųjų variantų dažnumo vidurkių rodikliai panašūs: [i. + R] ir [i. + R] / [i· + R] variantų santykis lygus 1:2, [u. + R] / [u· + R] – 1:3 (žr. 2 lentelės duomenis).

1 lentelė. Kintamųjų /i/ ir /u/ pailgintųjų variantų santykinio dažnumo rodikliai

	/i/ ir /u/ variantai	N	x (proc.)	s (proc.)	v (proc.)
kamiene	[i.] / [i·]	167	30	28	93
	[u.] / [u·]	101	30	29	99
galūnėje	[i.] / [i·]	29	14	17	122
	[u.] / [u·]	48	16	19	119

2 lentelė. Kintamųjų /i + R/ ir /u +R/ pailgintųjų variantų santykinio dažnumo rodikliai

/i + R/ ir /u +R/ variantai	N	x (proc.)	s (proc.)	v (proc.)
[i. + R] / [i· + R]	196	45	25	57
[u. + R] / [u· + R]	39	32	32	100

1 ir 2 lentelėse nurodomi standartinio nuokrypio (s) ir ypač variacijos koeficiento (v) dydžiai patvirtina Vilniaus kalbą esant itin variantišką. Variacijos koeficientui viršijant 50 ar net 100 proc., tiek pavienių, tiek dvigarsiuose vartojamų kintamųjų /i/, /u/ pusilgių ir ilgųjų variantų vartosenos dažnumo vidurkis (x) tampa visiškai nereprezentatyviu dydžiu – kiekvienam iš kalbėtojų būdingas pailgintųjų variantų dažnumas labai išsibarstęs apie šią grupę reprezentuojantį vidurkį. Heterogeniškas balsių ilginimo vaizdas gali būti iliustruojamas ir atskirų kalbėtojų vartosenos polinkiais, pvz., 19 m. ikimokyklinio ugdymo studentė spontaniškoje kalboje neilgina nei kamiene, nei galūnėje vartojamų kirčiuotų trumpųjų balsių i, u ir u + R tipo dvigarsių, tačiau jos kalboje [i. + R] / [i· + R] variantų dažnumas – 13 proc.; o štai 34 m. komunikacijų įmonės vadovo kalboje kamieno [i.] / [i·] variantų dažnumas yra 67 proc., kamieno [u.] / [u·] – 92 proc., galūnės [i.] / [i·] – 29 proc., galūnės [u.] / [u·] – 62 proc., [i. + R] / [i· + R] – 86 proc., [u. + R] / [u· + R] – 100 proc.

Suprantama, vertinant iš standartizavimo ideologijų perspektyvos, toks balsių ilginimo variantiškumas rodytų Vilniaus kalbą esant nutolusią nuo kodifikuotos tarties normų. Norminamuosiuose tekstuose su preskriptyviosiomis bk normomis nesutampanti vartosenos faktus linkstama vertinti kaip kalbos klaidas (plg. Pupkis 2006, 2007) ir šitaip paneigiama galimybė bk laikyti realios vartosenos variantų turinčia kalbos atmaina. Vis dėlto, jei į preskriptyviąją bk žvelgsime kaip į teorinį konstrukta, o į vartoseną kaip į vienaip ar kitaip suvokiamo to konstrukto realizaciją (plg. Milroy, Milroy 1999: 19), Vilniaus kalba galės būti vertinama kaip bk kontinuumo dalis. Kad Vilniaus kalba galėtų pretenduoti į bendrinės kalbos statusą, esama užsiminta ir senųjų vilniečių kalbą užrašiusių tyrėjų (žr. Grinaveckienė ir Vitkauskas 1997).

Pagrindo kalbėti apie sakininės žiniasklaidos ir Vilniaus kalbos sąsajas esama. Atvirosios vilniečių nuostatos Vilniaus kalbos atžvilgiu rodo, kad dauguma vilniečių nedaro skirtumo tarp sakininės

žiniasklaidos ir Vilniaus kalbos (Vaicekauskienė, Čičirkaitė 2011: 71–72; Vaicekauskienė 2014a). Be to, nustatyta, kad profesionaliajai sakytinei žiniasklaidai ir Vilniaus kalbai yra būdingi panašūs kirčiuotų trumpųjų balsių ilginimo polinkiai: antros ir trečios kartos vilniečiai lietuviai, labiausiai sutelkę dėmesį į kalbą, t. y. skaitydami vienu požymiu besiskiriančias minimaliąsias poras, kaip ir diktoriai, korespondentai ar žinių vedėjai iš anksto parengtuose, skaitomuose, kartais – net ir kirčiuotuose informacinių laidų tekstuose ilgina kas septintą kirčiuotą skiemenį (plačiau žr. Čičirkaitė 2012; Čičirkaitė, Vaicekauskienė 2012).

2.3. Suaugusiųjų vilniečių tarties analizė: trumpinimas

Svarstant Vilniaus kalbos atmainos savitumo ir statuso klausimą, aprėptas vienas Vilniaus kaip sudėtingo sociolingvistinio mikrokosmoso (Lipski 2002: 9) fragmentas: analizei pasirinkta viena sociodemografiniu požiūriu vienalytė vilniečių grupė – išsilavinę, aktyvūs ir mobilūs, tikėtina, aukšto statuso siekiantys 25–35 metų amžiaus vilniečiai (laisvoji spontaniškoji inetrviu dalis). Ši grupė iš sociolingvistinių interviu duomenų banko pasirinkta kaip perspektyvių ir bk raidai galimai reikšmingų kalbėtojų grupė, siejant tyrimą su projekte keliamais bk ir Vilniaus kalbos santykių klausimais.

Tyrimo vienetai – fonologiniai kintamieji /i·/ ir /u·/ nekirčiuotose pozicijose. Kaip ir kituose projekto tyrimuose, šių kintamųjų pasirinkimas pirmiausia sietas su Vilniaus miesto kalbos tyrimų tradicija ir tęstinumu (plg. Grumadienė 1979; 1983a, 1983b ir kt.). Antra, šie kintamieji yra susiję ir su tarmėtyrinių tyrimų kontekstu: minimi kintamieji, nors ir nepakliūva į relevantinių charakteristikų tarmių sistemose sluoksnį, kaip lydimosios charakteristikos yra minimi pirmiausia rytų aukštaičių, pietų aukštaičių arealuose (žr. 2 lentelę LKTCh 2004: [30–31]). Trečia, šių kintamųjų variantiškumas (sutrumpėję variantai) neigiamai vertinami kalbos kultūros perpektyvoje (plg. Pakerys 2003: 38–39, Pupkis 2005: 108), nepaisant to, kad, kaip rodo tyrimai (Vaicekauskienė, Čičirkaitė 2011: 57–76, Aliūkaitė, Merkytė-Švarcienė 2012: 155–177, Aliūkaitė 2013a: 238–240, Vaicekauskienė 2014a), Vilniaus kalbos percepcijos priartina ją prie bk zonos.

Fonologiniai variantai tirti dviem būdais: audiciniu, t. y. klausa paremtu, ir instrumentiniu (nagrinėjant spektogramas) (plg. Milroy, Gordon 2003: 144–147); tirtas ilgųjų balsių trukmės parametras.

Tiriamosios medžiagos apimtis – 5 val. 9 min. Pagrindinę tiriamąją medžiagą visais atvejais sudarė interviu su kiekvienu tiriamuoju vidurys, kai informantas kalba, tikėtina, pakankamai atsipalaidavęs.

Atlikto audicinio tyrimo ir instrumentinės pertikros (intrumentiška patikrinta beveik 800 kintamųjų /i·/ ir /u·/ nekirčiuotose pozicijose variantų) rezultatai rodo, kad 25–35 metų vilniečių kalbai būdingi kintamųjų /i·/ ir /u·/ nekirčiuotose pozicijose patrumpinti (pusilgiai ir trumpieji) variantai. Iš instrumentinės patikros duomenų matyti, kad kamieno (žodžio pradžioje ar viduje) ir galūnės nekirčiuoti tiriamų kintamųjų variantai išsitenka tos pačios trukmės kontinuumo atkarpoje (tarp 60–80 ms). Kiekybinė redukcija yra šiek tiek stipresnė pokirtiniuose skiemenyse. Tvirčiau taip teigtina dėl kintamojo /i·/ variantų.

25–35 metų tiriamosios grupės fonologinių kintamųjų /i·/ ir /u·/ variantų nekirčiuotose pozicijose tyrimo rezultatai yra tendencingi ir parodo, kad ši charakteristika gali sieti šio amžiaus ir statuso Vilniaus miesto kalbos bendruomenės narius. To argumentas: tirtą mikrobendruomenę, a priori sujungtą pagal socialinius, demografinius parametrus, kintamųjų variacija patvirtino, o ne suskaidė. Įdomu, kad projekto rezultatai patvirtina pirmuosius Vilniaus miesto kalbos tyrimus: panašu, kad prieš keletą dešimtmečių nustatyta vilniečių nekirčiuotų ilgųjų balsių trumpinimo ypatybė išlieka būdinga ir palaikoma potencialaus bendrinės kalbos vartotojų sluoksnio (plg. Grumadienės tyrimus). (Daugiau apie vilniečių trumpinimo polinkius žr. Aliūkaitė 2014).

Vilniečių kalbai būdingi nekirčiuotų ilgųjų balsių trumpinimo reiškiniai artina Vilniaus kalbą su sakytine žiniasklaida: didžioji dalis spontaniškoje radijo ir TV laidų kalboje vartojamų kintamųjų /i·/, /u·/ (kaip, beje, ir kintamųjų /a·/ ir /e·/) variantų išsidėsto tame pačiame 60–80 ms diapazone (žr. 3 lentelę) kaip ir spontaniškoje 25–35 m. vilniečių kalboje.

3 lentelė. Kintamųjų /a·/, /e·/, /i·/ ir /u·/ variantų trukmės parametrai skirtingos tematikos laidas vedančių žurnalistų kalboje

Kintamasis	laidos tipas	n	x (ms)	min. (ms)	max. (ms)	s (ms)	v (%)	95 % p. int. (ms)	
/a·/	R	53	85	37	155	28	33	77 ÷ 93	p=0,002<0,01
	Pr	60	70	34	128	21	31	65 ÷ 76	
/e·/	R	25	92	54	156	27	30	81 ÷ 103	p=0,083>0,05
	Pr	29	80	34	137	23	29	71 ÷ 89	
/i·/	R	91	64	29	151	22	35	59 ÷ 69	p=0,127>0,05
	Pr	102	59	21	124	21	35	55 ÷ 63	
/u·/	R	132	68	26	228	30	44	63 ÷ 73	p=0,59>0,05
	Pr	108	66	15	190	31	46	60 ÷ 72	

Raidė *R* lentelėje žymi visuomeninės/rimtos tematikos, *Pr* – asmenišką/pramoginę tematiką. $p < 0,01$ rodo statistiškai reikšmingą skirtumą tarp skirtingos tematikos laidų, $p > 0,05$ reiškia, kad statistinio skirtumo nesama.

Kaip matyti iš 3 lentelės, tiek rimtose, tiek pramoginėse laidose kintamųjų /a·/, /e·/, i·/ ir /u·/ variantai pagal trukmę išsidėsto tokia pat seka [i·]/[i·] < [u·]/[u·] < [a·]/[a·] < [e·]/[e·] ir nuo laidos tematikos jų trukmė mažai priklauso (rimtas laidas nuo pramoginių statistiškai reikšmingai skiria tik kintamojo /a·/ variantų trukmė). Tai reiškia, kad polinkis trumpinti nekirčiuotus ilguosius balsius sakytinėje žiniasklaidoje yra visuotinis, tačiau sąmoningai nekontroliuojamas fonetinis reiškinys. Jį, regis, veikia ne išoriniai veiksniai (laidos tematika), o greičiau vidinės kalbos ypatybės (konkretus balsis). Itin besiskirianti minimali ir maksimali kintamųjų /a·/, /e·/, i·/ ir /u·/ variantų trukmė, taip pat beveik visais atvejais 30 proc. viršijantis variacijos koeficientas, rodo žiniasklaidos kalbą esant variantišką panašiai kaip ir Vilniaus kalbą.

Aukštas sakinės žiniasklaidos variantiškumo laipsnis, panašūs sakinėje žiniasklaidoje ir Vilniaus kalboje stebimi kirčiuotų trumpųjų balsių ilginimo polinkiai, beveik nesiskiriantys

nekirčiuotų ilgųjų balsių trukmės diapazonai leidžia teigti, kad sakytinė žiniasklaida ir Vilniaus kalba yra artimos, lygintinos lietuvių kalbos atmainos. Per radiją ir TV vartojama kalba daugiau bendrybių turi su Vilniaus kalba nei su kodifikuotąja bk atmaina. Vadinasi, žurnalistų vartojama kalba galėtų būti laikoma hipotetinio Vilniaus ir kodifikuotos kalbos kontinuumo dalimi.

Įdomu, kad patys vilniečiai, vertindami Vilniaus kalbos statusą, remiasi ne tiek struktūrine, kiek funkicine ir socialine kalbos samprata: bendrinę kalbą jie sieja su aukščiausio statuso miestu (sostine) ir būtent su žiniasklaidos (TV ir radijo) erdve. Tiek vilniečių, tiek apskritai lietuvių kalbos bendruomenės narių manymu, sostinės kalba tokią bendrinės kalbos sampratą atitinka geriausiai.

Taigi pati būdingiausia vilniečių kalbos ypatybė – vadinamasis balsių trumpinimas, kaip parodė projekto tyrimai, neabejotinai vienijantis pagal amžių ir statusą bendrinei kalbai įtakingiausią kalbos vartotojų kategoriją, nėra kliūtis nei perceptyviai vertinti Vilniaus kalbą kaip bendrinę, nei jos variantams įsitvirtinti bendrinei kalbai tradiciškai priskiriamai žiniasklaidos erdvėje. Anksčiau minėta ilginimo ypatybė standartizavimo ideologijos yra aiškiai stigmatizuota. Ne tik vilniečių, bet ir kitų miestų kalbos vartotojų metalingvistiniai komentarai parodė, kad ši ypatybė stereotipiškai priskiriama Vilniui. Vis dėlto net ir ji, taip pat ir toliau aptariamas kai kuriais atvejais nuo kodifikuotų normų besiskiriantis kirčiavimas, kurį vilniečiai pabrėžia kaip vieną iš pagrindinių skirtumų nuo sunormintos kalbos, Vilniaus kalbos statuso suvokimo nekeičia. Tyrimai paremia hipotezę, kad nepaisant struktūrinių ypatybių Vilniaus kalba nuostatų lygmenyje aiškiai konkuruoja su bendrine kalba ir „geriausios kalbos“ sampratos ribos galimai plečiasi. Pozityviems Vilniaus kalbos vertinimams daro įtaką *nekalbiniai* veiksniai – asociacija su didmiesčiu ir sostine: iš lokalizavimo didmiestyje tarsi savaime išvedami kalbos kokybę nusakantys predikatai *ne tarmė = literatūrinė / grožinė / gramatiška / taisyklinga kalba*, o kaip tolesnė loginė tąsa seka = *raštingo, išsilavinusio, jauno ir socialiai perspektyvaus žmogaus kalba* (daugiau žr. Vaicekauskienė 2014a). Nurašyti tokius vertinimus kaip neišmanymą nebūtų teisinga, turint galvoje, kad kalbos vartotojų mentalinis normos idealas gali būti lemiamas viešosios kalbos raidai: kalbos raidą veikia vartotojų pasirinkimai, o pasirinkimus – kasdienėje komunikacijoje kalbos atmainoms ar variantams kolektyviai priskiriama tam tikra socialinė vertė (plg. Coulmas 2013).

2.4. Suaugusiųjų vilniečių kirčiavimas

Vilniečių kirčiavimas tirtas remiantis sinchroniniu Saussure'o ir Fortunatovo (toliau – SF) dėsnium, apibrėžiančiu kirčio šokinėjimą tarp paskutinio ir priešpaskutinio skiemens. SF dėsnis apima didžiąją dalį lietuvių kalbos žodžių, nes priešpaskutinis kirčiuotas skiemuo būdingas daugiau nei pusei visų rišlaus teksto žodžių, o paskutinis ir priešpaskutinis skiemuo turi kirtį daugiau kaip 4/5 visų rišlaus teksto žodžių. Tyrimo objektas – SF dėsnio realizavimas vilniečių kalbos vardažodžių (daiktavardžių būdvardžių, skaitvardžių) atrakcinėse (traukliosiose) morfemose, t. y. vns. vardininko su *-a* (pvz.: *kolega, scena, mokykla*), vns. įnagininko be *-mi* (pvz.: *būdu, uždegimu, auksiniu*), vns. vietininko su *-e* (pvz.: *sklype, centre, šimte*) ir dgs. galininko (pvz.: *linksnis, dokumentus, komentarus*) galūnėse.

Tyrimu siekta nustatyti SF veikimo apimtis (vardažodžių kirčio neatitraukimo į atrakcines galūnes dažnumą), kirčiavimo variantų sąsajas su nelingvistiniais kintamaisiais – vilniečių amžiumi, lytimi, išsilavinimu ir paanalizuoti vilniečių ir aukštaičių tarmių kirčiavimo sisteminį panašumą.

Tyrimui panaudoti 30 vilniečių kalbos duomenų bazės „Kalba Vilnius“ interviu, tikslinės atrankos būdu išrinkti iš visų 5 amžiaus grupių: iš kiekvienos amžiaus grupės atrinkta po 6 (3 vyrų ir 3 moterų) interviu. Atrankos kriterijumi laikyta: 1) interviu trukmė (pasirinkta dėl kintamųjų retumo – imti ne trumpesni kaip 30 min. pokalbiai), 2) informanto tėvų gimimo vieta (norėta kontroliuoti tarmės įtaką – į imtį traukti pirmiausia antros ir trečios kartos vilniečiai) ir 3) socialinio statuso įvairovė (stengtasi įtraukti socialiniu atžvilgiu kuo įvairesnius informantus). Informantų interviu svyravo nuo 35 min. iki 1 val. 35 min. Bendra analizuoto teksto trukmė – 26 val.

Pokalbių išrašai analizei parengti sukoduojant aktualius sociolingvistinius kintamuosius; vėliau atlikta automatinė kodų paieška. Kodų skaičius viename pokalbyje įvairavo nuo 28 iki 157 kodų (vienam informantui tenka vidutiniškai 75 sociolingvistiniai kintamieji). Iš viso tyrimo metu sukoduota ~2240 sociolingvistinių kintamųjų variantų. Statistinė rezultatų analizė (ANOVA, t-testas) atlikta naudojantis SPSS paketu.

SF dėsnis būdingas visoms lietuvių kalbos tarmėms ir atmainoms (taip pat ir miestų kalbai), tačiau jo veikimo intensyvumas nėra vienodas. Tiek kirčio atitraukimo neturinčiose patarmėse (rytų aukštaičių vilniškių, pietų aukštaičių, vakarų aukštaičių kauniškių ir rytinių uteniškių plote), tiek vilniečių kalboje gausu atvejų, kai SF dėsnis neveikia, kurie laikomi sąlyginio kirčio atitraukimo užuomazgomis arba siejami su moteriškojo akcentuacijos modelio (kirčiuojama priešpaskutiniame skiemenyje) plitimu.

Tyrimas parodė, kad pagal atrakcinių galūnių kirčiavimą vilniečių kalba yra akivaizdžiai stratifikuota. Takoskyra, skirianti skirtingus kirčiavimo polinkius turinčias amžiaus grupes (kurioms greičiausiai būdingos ir atskiros fonologinės sistemos, nes kirčiavimo pokyčius lemia kiekybiniai balsių pakitimai), eina tarp vyresniosios (nuo 50 m.) ir dviejų jaunesnių (18–29 m. ir 30–49 m.) kartų. Kalbos atmainų vertikalėje, išsidėsčiusioje tarp *dialekto* ir *bk*, vyresniosios vilniečių kartos kalbos variantas, turintis regioninės kalbos bruožų, atsidurtų arčiau dialekto, o vidurinės ir jaunesniosios kartos vilniečių kalbos variantas – arčiau *bk* kalbos (jį galėtume įvardyti kaip *Vilniaus urbanolektą*). Vyresniosios kartos vilniečių kalboje 59 % vardažodžių su atrakcinėmis galūnėmis kirčiuojami kamiene (SF dėsnis neveikia), o Vilniaus urbanolekte – atvirkščiai: 58–63 % atrakcinių galūnių kirčiuojama pagal SF dėsnį.

Tyrimas taip pat parodė informantų lyties, socialinio statuso ir plėtojamos veiklos statistiškai reikšmingą įtaką kirčiavimo polinkiams. Silpnėsnis SF dėsnio veikimas sietinas su vyriškosios lyties kategorija, žemu socialiniu statusu ir tradicine (pramonės įmonių) veikla. Stipresnis SF dėsnio veikimas sietinas su moteriškąja lytimi, aukštu socialiniu statusu ir šiuolaikiška (žinių įmonių, paslaugų sričių) veikla. Tokius tyrimo rezultatus galima interpretuoti kaip užfiksuotą Vilniaus kalbos kaitą. Ligšioliniuose negausiuose vilniečių kirčiavimo ypatybių tyrimuose Vilniaus kalbai būdinga priegaidžių niveliacija (panaši į rytų aukštaičių patarmių vidurinę priegaidę) ir kirčiavimo

variantiškumas sietas su slavų kalbų arba tarmių įtaka (Grinaveckienė, Vitkauskas 1997: 11, Grumadienė 1988). Šiandien matome vilniečių kirčiavimą per jaunesnių kartų kalbėtojus artėjant prie bendrinės (žiniasklaidos) kalbos.

Pabrėžtina, kad SF dėsnio silpnėjimą vilniečių kalboje sieti su nekirčiuotų ilgųjų balsių trumpinimu ir kirčiuotų trumpųjų balsių ilginimu nėra tikslu, nes su kirčiu susiję balsių kiekybiniai pokyčiai, kaip rodo naujausi Vilniaus kalbos tyrimai, ryškėja, o SF dėsnio veikimas stiprėja (vietoj balsių opozicijos *ilgasis–trumpasis* stiprėjanti opozicija *kirčiuotas–nekirčiuotas* turėtų silpninti SF dėsnio veikimą). (Daugiau apie vilniečių kirčiavimą žr. Urbanavičienė 2014).

3. Eksperimentiniai Vilniaus kalbos socialinių reikšmių tyrimai

Tiek visai vilniečių bendruomenei būdingų stigmatizuotų tarties variantų (tokių kaip balsių ilginimas), tiek konkrečių socialinių (moksleivių) grupių tarties variantų socialinės reikšmės projekte papildomai tikrintos eksperimentais. Remtasi teorine prielaida, kad asmenybės tipas, įvaizdis, stilius kuriamas ne tiek atskira kalbos atmaina, kiek su gimtosios kalbos atmaina ar kita kalba asocijuojamais indeksiniais, reikšmingais, tam tikras socialines vertes nurodančiais bruožais (plg. Agha 2007, Blommaert 2010, Campbell-Kibler 2009), kurių aktualumą visada lemia toje bendruomenės galiojančios vertybės. Apskritai sociolingvistikos teorijoje kalbos variantai interpretuojami iš dviejų – vartotojo ir vertintojo – perspektyvų: 1) kaip formos, kurias kalbėtojai pasitelkia kaip *išteklių* stiliaus raiškai ar socialinei tapatybei konstruoti ir 2) kaip *indeksas*, *ženklas*, kuris, sukeldamas asociaciją su tam tikromis savybėmis ar stiliumi, nurodo į socialinius žmonių tipus (plg. žr. Eckert 2008; Phrao, Maegaard, Møller and Kristiansen 2014). Socialinės tapatybės konstravimo klausimai nagrinėti etnografiniame projekto tyrime (žr. 4.2. sk.). Eksperimentinėje projekto dalyje susitelkta į atpažinimo ir vertinimo perspektyvą: parodyta, kaip žmonės pasitelkia socialiai reikšmingus kalbos požymius kalbėtojams kategorizuoti, kaip kalba susiejama su kalbėtojų tipais, grupėmis ar stiliumi, kaip vertinimus veikia socialiniai stereotipai.

Moksleivių tarties tyrimų atveju remtasi prielaida, kad 1) jų kalbos variantai gali būti skirtingų bendraamžių grupių indikatoriai arba 2) kad jie gali peržengti paauglių grupės ribas, kadangi paaugliai savo elgseną iš esmės modeliuoja pagal bendrą visuomenės socialinę tvarką ir už mokyklos ribų egzistuojančias socialines kategorijas: vieni jaunuoliai turi aspiraciją ilgainiui įgyti vertinamą statusą visuomenėje, kiti socialinio mobilumo nesiekia, iš dar kitų matyti projekcija, pavyzdžiui, į tam tikras populiariosios kultūros veiklas. Kitaip sakant, skirtingos paauglių grupės gali būti sumažinti tam tikrų žinomų socialinių tipų modeliai, savo stiliui ar grupės priklausomybei kurti naudojančios visuotinai socialiai reikšmingus kalbos variantus.

Atlikta keletas eksperimentinių tyrimų (kalbėtojo vertinimo eksperimentų, angl. *SEE, Speaker Evaluation Test*): socialiai stigmatizuojamo balsių ilginimo socialinės reikšmės tyrimas (3.1. sk.) – tirta kokią socialinę reikšmę Vilniaus moksleiviai linkę priskirti kirčiuotoje pozicijoje vartojamiems pailgintiems balsiams; išeinant iš Vilniaus moksleivių merginų vartojamų kalbos variantų, lyginta, kaip jų vertinimai atspindi viešojo metalingvistinio diskurso stereotipus (3.2. sk.) (kitai sakant, tikrintas moksleivių grupės ribas peržengiantis Vilniaus kalbos variantiškumas) ir žiūrėta, kiek universalios yra Vilniaus moksleivių socialinei tapatybei lokaliai (vienoje mokykloje) užfiksuotos

tarties variantų (be kita ko, vilnietiško ilginimo) reikšmės. Paskutiniai tyrimai sieti su etnografinio stebėjimo rezultatais, jie aprašomi 4.2. ataskaitos skyriuje. Iš viso šiuose tyrimuose dalyvavo beveik 800 vertintojų moksleivių.

Visi projekto eksperimentai atlikti kaip *pasąmoninių* vertinimų tyrimai – informantai nežinojo, kad tiriamos jiems pateiktų vertinti stimulų *kalbos* ypatybės. Lietuvių kalbotyroje tokie tyrimai tik pradėti (žr. Vaicekauskienė, Aliūkaitė 2013, Vaicekauskienė 2014b), šia prasme projektas prisideda prie lietuvių kalbos tyrimų metodikos plėtros. Pasąmoninių nuostatų eksperimentai, palyginti su gausiai plėtojama sąmoningųjų nuostatų tyrimais, remiasi teoriniu požiūriu, kad informantų nuostatos gali lemtingai skirtis priklausomai nuo to, kiek vertintojai supranta tyrimo tikslus (plg. Kristiansen 2009). Teigiama, kad jei klausytojai patiria, kad yra klausiami apie kalbą, net ir tiriant eksperimentiškai jų atsakymuose dėmesys bus nukreiptas į tą nuostatų sritį, kuri koncentruojasi į (oficialiąją, preskriptyviają) bendruomenės normą (žr. Preston 2009: 115–117, Garret 2010: 57). Taigi, kai norima kontroliuoti nuostatų lygmenį tyrimo tikslų atžvilgiu, stengiamasi užtikrinti, kad vertintojai nesužinotų, jog tyrėjai yra kalbininkai ir kad jiems rūpi kalbos variantai. Pasąmoningų nuostatų metodas parankus tuo, kad jis nukreipia vertintojo motyvaciją pasirodyti politiškai teisingam ar mandagiam. Nežinant tyrimo tikslų įsijungia, Prestono terminais, automatinis procesingas ir išgaunama tyrėjui aktuali *asociacija* tarp kalbos variantų ir kalbėtojo socialinių savybių (plg. Preston 2009: 123). Be abejonės, vertintojas čia sąmoningai kontroliuoja savo atsakymą, tačiau ne kalbos variantiškumo atžvilgiu.

3.1. Struktūriškai ir etniškai besiskiriančio balsių ilginimo socialinės reikšmės

Suaugusiųjų vilniečių sociolingvistinių interviu pagrindu buvo parengti stimulai, reprezentuojantys vilniečių kalbinei bendruomenei būdingą kirčiuotų trumpųjų balsių trukmės variantiškumą ir žymintys skirtingus vilnietiško kalbėjimo stilius: 1) neutralųjį (*Neu*), 2) ilginamo kamieno (*Kam*), 3) ilginamų kamieno ir galūnės (*Kam+Gal^{LT}*), 4) ilginamų kamieno ir galūnės ir būdingą kalbėtojams, kuriems slavų kalba yra gimtoji arba viena iš gimtųjų greta lietuvių kalbos (*Kam+Gal^{SL}*).

Atliktas eksperimentas patvirtino keltą hipotezę, kad balsių ilginimas vilniečių kalboje nėra vertinamas vienareikšmiškai ir turi ne vieną socialinę reikšmę, o kuri iš reikšmių aktualizuojama, priklauso nuo artikuliacinio konteksto, kitaip tariant – nuo kamieno ir galūnėje vartojamų kirčiuotų trumpųjų balsių trukmės ir kitų kalbėtojo tarties ypatybių rinkinio. Tyrimas taip pat įrodė egzistuojant aiškią vilnietiško kalbėjimo stilių hierarchiją: 1) *Kam+Gal^{LT}*, 2) *Neu*, 3) *Kam* ir 4) *Kam+Gal^{SL}*.

Paaikškėjo, kad skirtinguose artikuliaciniuose kontekstuose vartojamas kamieno ir galūnės balsių ilginimas atlieka ir kalbėtojo asmens savybių, socialinio statuso, kompetencijos, jo padėties visuomenėje, ir kalbėtojo tautybės skyrimo funkciją. Nors nesistemiškai vartosenos stebėjimai leido to tikėtis, labiausiai nustebinęs rezultatas buvo tai, kad kamieno ir galūnės balsių ilginimas, vartojamas vilniečių lietuvių, t. y. atsietas nuo kitų slavų kilmės kalbėtojams būdingų tarties ypatybių, vertintojų buvo akivaizdžiai suvoktas kaip aukšto socialinio statuso, galios, aukštos

kompetencijos, visuomenėje prestižine laikomos verslininko profesijos, taip pat žinių vedėju galinčio būti, vadovaujančias pareigas užimančio kalbėtojo žymiklis. Tuo metu slavų kilmės vilniečių kalboje aptinkamo balsių ilginimo vertinimas, matyt, atliepia stigmatizuojančius mūsų standartizavimo ideologijos teiginius: *Kam+Gal^{SL}* stiliuje vartojami pusilgiai ar ilgieji kamieno ir galūnės balsiai moksleivių asocijuojami su žemu kalbėtojo socialiniu statusu, paslaugų / aptarnavimo srities ir darbininkiškomis profesijomis. Tai rodo, kad balsių ilginimo stigmos, kaip tokios, visai vilniečių bendruomenei negalima apibendrinti.

Eksperimentas sudarė prielaidas kalbėti apie tai, kokie tarties požymiai tirtųjų moksleivių mentališkai reprezentuojami kaip miestietiškąją vilniečio tapatybę konstruojantys atributai. Statistiškai labai reikšmingu skirtumu asmens savybė *miestietis* dažniau buvo priskirta *Kam+Gal^{LT}* ir *Neu* stiliams. Taigi tai, kas kalbos normintojų yra stigmatizuojama kaip kilę iš miesto (*Kam+Gal^{LT}* būdingas kirčiuotų kamieno ir galūnės balsių ilginimas ir *Neu* stiliui būdingas nekirčiuotų balsių trumpinimas), Vilniaus moksleivių galimai dėl tos pačios priežasties buvo įvertinta teigiamai (pastarąją prielaidą patvirtina jau minėti projekto metalingvistinių Vilniaus kalbai skirtų komentarų tyrimai – nustatyta, kad Vilniaus miesto kalbos vertinimams lemiamą įtaką daro asociacija su sostine ir didmiesčiu, žr. Vaicekauskienė 2014a). Tuo metu standartizavimo ideologijos kaip tarmiškas kažkiek teisinamas kamieno ilginimas Vilniaus moksleivių buvo kategorizuotas kaip kalbėtojo provincialumo žymiklis (veikiausiai, dėl asociacijos su tarmine tartimi, plg. Vaicekauskienė, Čičirkaitė 2011), o balsius kamiene ilginantys kalbėtojai – kaip tinkami dirbti mažiau kvalifikacijos reikalaujančioje paslaugų / aptarnavimo srityje (plačiau apie tyrimą žr. Čičirkaitė 2014).

3.2. Universalių socialinių reikšmių atspindžiai Vilniaus merginų tarties variantuose

Eksperimentuojant su skirtingus kalbėjimo stilius žyminčiais Vilniaus paauglių merginų kalboje pastebėtai garsais – užpakalinės eilės lūpiniu [ɸ], alveolizuotu [s] ir šių dviejų (žymėtų) ypatybių neturinčia vilnietiška tartimi – projekte tirta, kalbos variantai, net ir būdami skirtingai įsisąmoninti, tampa socialiai reikšmingu indeksu kalbėtojams kategorizuoti į skirtingomis asmeninėmis savybėmis ir profesiniais siekimais pasižyminčius socialinius tipus.

Paaugliai yra itin jautrūs socialinės tapatybės raiškos formoms, taip pat ir kalbinėms (plg. Maegaard 2005: 58). Būtent todėl, kaip minėta, jų kalboje galima ieškoti universalesnių socialinių reikšmių ir su jomis bendruomenėje susietų kalbos variantų atspindžių. Tyrimo tikslas buvo nustatyti minėtų dviejų žymėtų moksleivių tarties variantų ir jų dviejų garsų atžvilgiu neutralaus registro indeksų socialinių reikšmių lauką. Tyrimo pagrindas – viešojo diskurso skleidžiami ir įtvirtinami socialiniai stereotipai ir eksperimentu išgautos Vilniaus moksleivių reakcijos į kalbėtojas, vartojančias minėtus fonetinius variantus.

Pastebėta, kad vieną iš užfiksuotų variantų, lūpinį [ɸ], viešojo diskurso dalyviai stereotipiškai sieja su fyfų, arba blondinių, kalba ir atitinkamomis socialinėmis reikšmėmis. Alveolizuotą [s] nesistemiškai stebėjimai leido sieti su komercinio radijo didžėjų, žurnalistų, garsinės reklamos fonetika, matytina, nurodančia į populiarinio diskurso „rimtumą“ ar „surimtėjimą“, kažką, kas

pozicionuojama kaip rimta, nepaisant pramoginio konteksto. Diskurso komentaruose šis garsas iš tiesų rastas asocijuojamas tam tikrais sakinės žiniasklaidos žanrais ir kalbėtojais. Apeinant kalbos specifiką, viešajame diskurse užfiksuotas aptariamas „moksliekių“ socialinis tipas – su šiuo tipu asocijuojamas išskirtinių ypatybių neturintis, veikia neutralus kalbos stilius.

Eksperimentas patvirtino ne tik teorinę prielaidą, kad skirtingos Vilniaus paauglių merginų fonetinės raiškos priemonės tarnauja skirtingam įvaizdžiui ar tapatybei kurti, bet ir vyraujančius su stiliaus savybių rinkiniais susijusius stereotipus ar vaizdinius. Iš esmės pagal visas savybes ir potencialias profesijas stimulai buvo įvertinti kaip trijų skirtingų socialinių tipų kalbos reprezentantai.

Vilniaus moksleiviai pasąmoningai patvirtino stereotipinę /o/ varianto – platesnio, žemesnio lūpinio [ɒ] – asociaciją su vadinamųjų fyfų kategorija ir tomis pačiomis socialinėmis reikšmėmis, kokios sudaro viešojo diskurso fyfos stereotipą. Statistiškai reikšmingu skirtumu nuo likusiųjų [ɒ] stimulai įvertinti kaip turintys daugiausia neigiamų su asmens branda, patikimumu susijusių savybių: apie šiuos stimulus moksleiviai teigė, kad kalbėtojos veikia *neturi tikslo*, *yra nerimtos*, *neprotingos* ir panašiausios į *fyfas*. Galimų profesijų vertinimai patvirtino fyfų socialinės kategorijos stereotipe vyraujančią dėmesį išvaizdai: moksleivių nuomone, šioms kalbėtojoms gerokai labiau nei kitoms tiktų dirbti *madų srityje*. Gali būti, kad išsiskiriančios išorės svarba lėmė ir reikšmingesnę nei likusiųjų prieskyrą *muzikos* ir *reklamos sritims*.

Aukščiausios asmens kompetencijos savybės ir su aukštesne kompetencija, išsilavinimu susijusios profesijos buvo priskirtos neutralios vilnietiškos tarties stimulams: statistiškai reikšmingu skirtumu nuo kitų dviejų grupių neturinčių žymėtųjų ypatybių stimulų kalbėtojos buvo įvertintos kaip, visų pirma, *protingesnės*, *rimtesnės*, *nefyfos* (pastarąsias savybes priskirti labiau buvo linkusios merginos), labiau *siekiančios tikslo* ir tokios, kurios ateityje galėtų dirbti *verslininkėmis*, *gydytojomis*, *vadybininkėmis*.

Stimulus, turinčius alveolizuoto [s] ypatybę, mūsų vertintojai paliko vidurinėje pozicijoje palyginti su aukščiau minėtais neutraliaisiais stimulais ir tais, kuriems buvo būdingas garsas [ɒ]. Pagal daugumą asmens savybių šios grupės kalbėtojos buvo įvertintos prasčiau nei moksliekių stiliaus ir geriau nei fyfų stiliaus įrašai. Kitaip sakant, rimtame, intelektualiam kontekste alveolizuoto [s] variantas suteikia ne tokios aukštos kvalifikacijos, bet linksmesnio žmogaus asociaciją, o pramoginiame, su fyfos stereotipu asocijuojamame kontekste, kaip rimtesnio ir kompetentingesnio. Vidutiniai [s] stimulų vertinimai aiškiai atsiskiriančių dviejų likusių stimulų grupių kontekste patvirtina šiame tyrime hipotetizuotą alveolizuoto [s] sąsają su būtent „rimta pramoga“, su tuo, kas pateikiama kaip rimta arba yra rimta palyginti su bendru, į pramogą orientuotu kontekstu. Kaip minėta, [s] stilius gali būti būdingas tam tikrai sakinės žiniasklaidos, muzikinio radijo, garsinės reklamos aplinkai. Mūsų tyrime alveolizuoto [s] stimulų tartis ypač akivaizdžiai susiejama su muzikos sritimi.

Greta polinkio sieti alveolizuotą [s] su tam tikru šiuolaikinės žiniasklaidos, muzikos srities veiklos stiliumi, tyrime nustatyta ganėtinai plati *visų variantų* asociacija su žurnalistika. Praktiškai be

statistinio skirtumo (vos ryškesnė sąsaja neutraliųjų stimulų grupėje) visų stimulų kalbėtojai buvo įvertinti kaip tinkami žurnalistikos sričiai. Veikiausiai tai reiškia, kad šiuolaikinę sakinę žiniasklaidą Vilniaus jaunimas mato kaip atvirą įvairiems stiliams ir įvaizdžiams terpę. Tokia išvada leidžia kelti naujus žiniasklaidos tyrimų tikslus – pildyti šiame projekte atliktus Vilniaus ir sakinės žiniasklaidos fonetikos santykių (galimų poveikių) tyrimus naujais fonetiniais variantais (plačiau apie tyrimą Vaicekauskienė 2014c).

4. Vilniaus jaunimo kalbos tyrimas

4.1. Tekstylinis Vilniaus paauglių leksinės įvairovės tyrimas

4.1.1. Vilniaus paauglių kalbos tekstynas

Vilniaus paauglių kalbos bruožams tirti paraiškoje įsipareigota sukaupti reprezentatyvų Vilniaus paauglių kalbos tekstyną (VPKT). Kaip planuota, sudarytas 35 val. VPKT, apimantis ankstyvosios (10–13 m.) ir vidurinėsios paauglystės amžiaus grupes (14–16 m.), reprezentuojantis vaikinų ir merginų kalbą. Buvo verbuojami savanoriai iš aštuonių Vilniaus mokyklų dėstomąja lietuvių kalba. Mokykloms atrinkti sukurtas reprezentatyvios atrankos modelis, kuriuo atsižvelgiama į etninę ir socialinę rajono specifiką ir mokyklos reitingus.

Rengiant mokyklų atrankos modelį išstudijuoti žinomiausių jaunimo kalbos tekstynų sudarymo principai (Vokietijos *KiezDeutsch Korpus*, http://www.kiezdeutschkorpus.de/index_en.html; skandinavų paauglių kalbos tekstynai, <http://www.uib.no/uno/unoEng/spokencorp/>). Reprezentatyviame 55 val. Londono jaunimo kalbos tekстыne (COLT: *The Bergen Corpus of London Teenage Language*, <http://www.hd.uib.no/colt/>) ir pagal jo modelį parengtame ispanų jaunimo kalbos tekстыne COLA (žr. Stenström ir Jørgensen 2009) įvairių socialinių sluoksnių jaunimo kalbai reprezentuoti pasirinkta po vieną mokyklą kiekviename socialiai žymėtame tiriamo miesto rajone. Vilniaus rajonų socialinis žymėtumas nėra visiškai vienareikšmiškas (žr. Žilys 2013), be to, Vilniuje darosi įprasta rinkti mokyklą ne pagal gyvenamąją vietą, o pagal mokyklos statusą, todėl socialinei kalbėtojų reprezentacijai projekte pasirinktas (1) kontrastyvinis „geros“ ir „vidutinės“ mokyklos principas, t. y. aukšta ir vidurinė pozicija mokyklų vertinimo suvestinėje (žr. „Veidas“, 2012-04-23). Šis sprendimas, be kita ko, grįstas tyrimais apie socialinio mokyklos tinklo įtaką jaunimo kalbinei raiškai (plg. Eckert 2000). Be to, daryta prielaida, kad etninis rajono žymėtumas ir atitinkamai socialinis bendraamžių, gyvenančių etniškai žymėtame rajone, tinklas turėtų veikti moksleivių kalbinę elgseną. Šiam aspektui įvestas papildomas (2) kontrastyvinis principas – etniškai žymėto (EtnŽ) ir etniškai nežymėto (EtnNž) Vilniaus rajono.

Taip sudarant tekstyną projektas, greta suaugusiųjų vilniečių tyrimo etninio komponento, papildytas jaunimo kalbai potencialiai reikšmingais etniniais kintamaisiais.

Tyrimo savanoriais rinkti keturių klasių (5, 6, 7 ir 8) įvairiai besimokantys mokiniai. Tokių pat amžiaus grupių kalbą reprezentuoja ir Londono paauglių kalbos tekstynas COLT (Stenström ir Jørgensen 2009).

Buvo parengti tekstyno medžiagos subalansavimo principai ir kiekvieno tipo mokyklai nustatytas reikiamas savanorių ir įrašų valandų skaičius, kad ilgainiui būtų galima atlikti lyginamuosius tyrimus įvairiais pjuviais: savanorių lyties, amžiaus ir socialinio mokyklos/raiono tipo (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Vilniaus paauglių kalbos tekstynas: išrašų, įrašų ir savanorių paskirstymas mokyklose pagal tipus ir tiriamąsias grupes

Mokyklos tipas	Etniškai nežymėtas raj.				Etniškai žymėtas raj.	
	AUKŠTA POZICIJA		VIDURINĖ POZICIJA		VIDURINĖ POZICIJA	
Savanorių sk.	26		30		21	
Iš viso išrašų (įrašų) val.	12 val. (61 val.)		10 val. (50 val.)		13 val. (50 val.)	
Amžiaus gr.	10–13 m.	14–16 m.	10–13 m.	14–16 m.	10–13 m.	14–16 m.
Savanorių sk. (lytis V + M)	13 (6 + 7)	13 (6 + 7)	16 (7 + 9)	14 (6 + 8)	12 (5 + 7)	9 (3 + 6)
Iš viso išrašų val.	6 val.	6 val.	6 val.	4 val.	7 val.	6 val.
Žodžių sk.	25 141	35 988	30 117	22 837	19 853	32 358
Tekstynų sudėtis V % + M %	39% + 61%	38% + 62%	54% + 46%	32% + 68%	33% + 67%	70% + 30%
Iš viso žodžių	61 129		52 954		52 211	
	166 294					
Iš viso savanorių	77 savanoriai (33 berniukai/vaikinai ir 44 mergaičių/merginų)					
Iš viso išrašų (įrašų) val.	35 val. (161 val.)					

Planuota sukaupti beveik 140 val. 72 savanorių (36 merg. ir 36 bern./vaik.) įrašytų pokalbių ir išrašyti 35 val. kalbos. Iš viso projekte dirbta su daugiau – 92 – savanoriais informantais, nes ne visi vienodai gerai vykdė įsipareigojimus. Informantams savanoriams būdavo duodamas diktofonas ir vieną savaitę prašoma įrašinėti savo pokalbius su draugais ir užpildyti anketą apie kiekvieną įrašą ir jo dalyvius (anketos pavyzdį žr. 2 priede). Kaip tinkami išrašyti atrinkti **77** savanorių informantų įrašyti pokalbiai ar jų ištraukos (jei įrašas trukdavo valandą ar daugiau). Pats tekstynas reprezentuoja gerokai daugiau kalbėtojų, iš viso **193**, nes savanorių įrašytuose pokalbiuose vidutiniškai dalyvauja 2–3 jaunuoliai. Iš viso surinkta **161** val. įrašytų pokalbių, iš kurių 35 val., kaip įsipareigota paraiškoje, išrašyta, patikrinta ir sukoduota pagal leksines-funkcines kitakalbių išteklių kategorijas, pvz.: slengas (*karočė@slru*, *čystai@slru*, *davai@slru*, *pačekinti@slen*, *papostinau@slen*), keiksmožodžiai (*blemba@kru*, *pochuj@kru*, *idzi nachuj@kru*, *fuck@ken*), kodų kaita (*oi o dieve ką daryt čia tikrai dideli sugrobai@kkru*), citatos (*poniat i prostit@cru*), frazės (*no lag quality@phren*), akronimai (*yolo@acren*) (žr. Vyšniauskienė 2014: 11–13).

Atliekant tyrimą griežtai laikytasi etikos reikalavimų: gautas administracijos sutikimas, taip pat raštiški visų savanorių tėvų sutikimai, kad jų sūnus/dukra dalyvautų projekte ir išrašyti pokalbiai būtų įtraukti į tekstyną. Informantai ir jų tėvai buvo informuoti, kad išrašyti pokalbiai bus anonimiški, t.y. bet kokia mums pakliuvusi asmeninė informacija (vardai, pavardės, telefonai) buvo ištrinta tiek iš garso įrašo, tiek iš išrašyto pokalbio, juos cituojant ar skelbiant (dokumento pavyzdį žr. 3 priede). Anonimiškumo garantija ir savanoriškumo principas taikytas ir įrašomiems savanorių draugams – savanorių prašoma į diktofoną įrašyti draugo sutikimą balsu (taip elgtasi, pvz., ir sudarinėjant COLT, COLA tekstynus); pamiršus įrašyti prašoma informuoti apie draugo sutikimą anketoje raštu.

4.1.2. Teorinės prielaidos ir pagrindiniai rezultatai

Paauglių kalbinės įvairovės tyrimai Europos didmiesčiuose atliekami jau ne vieną dešimtmetį. Etninė, socialinė ir kalbinė Europos didmiesčių įvairovė neišvengiamai veikia ir paauglių kalbinę elgseną, apibūdinamą *polilingvalizmo* (Jørgensen et al. 2011), *heterogeniškumo* (Blommaert 2010), *perėjimo* (Rampton 2010) į kitos kalbos išteklius sąvokomis. Įvairiakalbė paauglių kalbėsena, tirama socialinio konstruktyvizmo požiūriu, apibrėžiama kaip normas turinti kalbinė praktika, analizuojama funkcinė kalbinės raiškos įvairovė, tapatybių, pasitelkiant įvairias pozicijas pokalbyje kūrimas (daugiau žr. Vyšniauskienė 2014: 4–6). Sociolingvistinėje literatūroje plačiai aprašomas kalbinis reiškiny, kuris būdingas ir daugiakalbio, daugiakultūrio Vilniaus miesto jaunimui, Lietuvoje praktiškai beveik netirtas (Vyšniauskienė 2012; Čekuolytė 2012). Šiuolaikiniai sociolingvistikos tyrimai tampa vis įvairesni, derinantys ne tik etnografinį stebėjimą, pokalbio analizę, interviu metodą, bet ir kiekybinę analizę, kuri gali atskelsti kalbinių išteklių vartosenos pobūdį ir svarbą.

Šios projekto dalies tyrime analizuojamos teorinės kiekybinės įvairiakalbių išteklių paauglių kalboje analizės prielaidos. Keliamas kalbos kaip analitinės kategorijos klausimas, išsamiai aptariamas įvairiakalbės miesto kalbos tyrimuose (Jørgensen et al. 2011; Blommaert ir Rampton 2011). Kalbų ribas miestų paauglių vartosenoje sunku atskirti, nes maišomi ne tik leksiniai, bet ir sintaksiniai, fonetiniai kitų kalbų bruožai. Šiame tyrime kalbama ne apie kalbų ribas ir jų maišymą paauglių kalboje, bet pasitelkiama lankstesnė kalbinių išteklių (angl. *resources*, Blommaert 2010) sąvoka, leidžianti kiekybiškai tirti tiek atskirus leksinius vienetus, tiek ilgesnius pasakymus (kodų kaitą). Kiekybiniu tyrimu siekta parodyti, kad Vilniaus paauglių kalba nėra įvairiakalbių išteklių kratiny, bet normas turinti kalbinė praktika, koreliuojanti su tokiais makro veiksniais kaip etnis Vilniaus rajonų žymėtumas ir lytis. Tyrimas atskleidė leksinę-funkcinę rusiškų ir angliškų išteklių įvairovę tiriamosiose grupėse.

Statistinė analizė parodė koreliaciją tarp svetimų kalbos mokėjimo, vartojimo galimybių ir dažnumo bei vartojimo pobūdžio. Paaikėjo, kad etnis rajono žymėtumas yra statistiškai reikšmingas rusiškų išteklių dažnumui ir leksinei-funcinei įvairovei. Anglų kalbos išteklių vartosenai etnis rajono žymėtumas įtakos neturi. Didesnė leksinė-funkcinė rusiškų išteklių įvairovė būdinga paaugliams iš EtnŽ rajonų – vartojamas ne tik rusų slengas ir keiksmažodžiai, bet ir rusiškos citatos, kodų kaita.

Tyrimas neatskleidė aiškaus ryšio tarp anglišku išteklių ir lyties. Veikiau, pokalbio situacija ir tema koreliuoja su dažnesne anglišku išteklių vartoseną.

Rusiški ištekliai (tiek atskiri žodžiai, tiek ilgesni pasakymai) pasitelkiami įvairiems tikslams ir įgauna įvairių indeksinių reikšmių: vartojami kaip pokalbio struktūravimo priemonė, socialinio statuso raiškos bendraamžių vaikinų grupėje priemonė, taip pat pastebėta rusiškosios pop kultūros kaip šaltinio tapatybėms kurti svarba bei rusiškų citatų įterpimo tiesiog dėl smagumo atvejų.

EtnNŽ rajonuose vaikinai vartoja du kartus daugiau rusų kalbos slengo ir keiksmazodžių nei merginos, todėl tikėtina, kad rusų kalbos ištekliai koreliuoja su daugeliu atvejų stereotipine vyriškumo indeksine reikšme. Atrodo, kad vyriškumo, kietumo socialinę reikšmę kartais pasitelkia ir merginos, kai kuriais atvejais imdamos vartoti daugiau rusiško slengo ir keiksmazodžių.

Tyrimas Lietuvoje naujas ne tik dėl sudaryto tekstyno ir rezultatų (žr. Vyšniauskienė 2014), bet ir dėl Lietuvos sociolingvistiniuose tyrimuose mažai plėtotų teorinių išvalgų. Tikslinių jaunimo kalbos tyrimų, taikančių naujausių sociolingvistinių miesto paauglių kalbos tyrimų teorines prielaidas (Jørgensen et al. 2011; Rampton 2010), Lietuvoje iki šiol nebuvo. Tyrimai apsiriboja jaunimo slengo katalogizavimu iš tyrėjo perspektyvos (Zaikauskas 2007), ar paauglių kalbos kaip vieno iš svarbių, bet ne pagrindinių, tyrimo objektų (Ramanauskaitė 2004). Nors šių tyrimų indėlis neabejotinas – jaunimo kalba pripažinta kaip tyrimo vertas objektas, Lietuvoje vis dar trūksta kompleksišku tekstynais paremtų paauglių kalbos tyrimų (plg. Lėgaudaitės (2002, 2009) Kauno paauglių kalbos tekstyno pagrindu atliktus slengo tyrimus).

Daugiau apie tekstyninį Vilniaus paauglių kitakalbės leksikos tyrimą žr. Vyšniauskienė 2014.

4.2. Etnografinis Vilniaus paauglių kalbos tyrimas

Teoriškai ir metodologiškai ši projekto dalis grindžiama trečiosios sociolingvistikos bangos teorija. Pirmajai ir antrajai sociolingvistikos bangoms priklausančių tyrimų tikslas buvo ištirti, kaip kalbinė įvairovė atspindi socialines kategorijas (socialinius sluoksnius, lytį). Mūsų projekto suaugusiųjų vilniečių kalbos tyrimas yra klasikinis pirmosios sociolingvistikos bangos tyrimas. Trečiosios bangos tyrimuose kinta atskaitos taškas – dialektologinį požiūrį keičia stilistinės praktikos požiūris (angl. *stylistic practice approach*, plg. Quist 2008). Pagrindinėmis sąvokomis tampa stilius, asmenybės konstravimas ir tapatybė (Eckert 2012; Maegaard ir Quist 2005: 46). Taigi pagrindinis planuoto etnografinio jaunimo kalbos tyrimo tikslas buvo ištirti, kokiomis kalbinėmis ir nekalbinėmis priemonėmis kuriamos Vilniaus jaunimui būdingos kategorijos.

Svarbu pabrėžti, kad kalba čia traktuojama tik kaip viena iš priemonių, kuriomis gali būti kuriama tapatybė – kintama semiotinė kategorija (plg. Blommaert 2005: 205). Veiklos, arba priemonės, kuriomis gali būti panaudotos tapatybei kurti, gali būti tiek kalbinės, tiek ir nekalbinės – drabužiai, papuošalai, transporto priemonės ir pan., arba materialios ir nematerialios (tarp pastarųjų būtų ir kalbinė elgsena). Taikant etnografinį metodą, tyrėjai turi galimybę stebėti, kaip kuriamos tapatybės

ir kaip jos yra atpažįstamos kitų bendruomenės narių ir pačios tyrėjos. (Plačiau apie etnografinio metodą žr. Atkinson & Hammersley 2007, Blommaert & Dong 2010, apie etnografinio metodo taikymą kalbotyroje – daugiausia jaunimo kalbos tyrimuose, žr. Ag 2010, Čekuolytė 2012, Eckert 2000, Madsen 2008, Maegaard & Quist 2005, Maegaard 2007, Mendoza-Denton 2008, Quist 2005, Stæhr 2010).

Tyrimui atrinkta mokykla yra įsikūrusi viename iš Vilniaus miegamųjų rajonų, per 5–6 kilometrus nutolusių nuo centro. Saugant tyrime dalyvavusių mokinių tapatybę, rajonas ir mokyklos pavadinimas nei ataskaitoje, nei konferencijose ar kituose projekto sklaidai skirtuose renginiuose neminimi.

Renkantis mokyklą, kurioje bus atliekamas tyrimas, buvo atsižvelgta į socialinio rajonų žymėtumo kriterijų – rajonas turi būti kuo mažiau socialiai žymėtas (remtasi 2001 m. Vilniaus savivaldybės gyventojų ir būstų surašymo duomenimis) ir į poziciją pagal moksleivių brandos egzaminų pasiekimus – pasirinkta mokykla užima vidurinę poziciją mokyklų vertinimo suvestinėje (žr. „Veidas“, 2012-04-23). Dėl Vilniaus demografinio susiskirstymo taip pat konsultuotasi su nekilnojamojo turto agentais.

Prieš pradėdant tyrimą buvo gautas direktoriaus leidimas ir didžiosios daugumos vaikų tėvų sutikimai vaikui dalyvauti tyrime (žr. 4 priedą) (iš vaikų, kurių tėvai nedavė sutikimo, nebuvo imamas interviu ir nebuvo įrašoma jų kalbos). Tyrimas truko iš viso 8 mėnesius. Buvo stebimos trys aštuntokų klasės, iš viso 90 mokinių. Aštunta klasė pasirinkta todėl, kad tai paskutinė klasė, kai tiek labai gabūs mokiniai, tiek tie, kuriems sekasi kiek prasčiau, mokosi kartu. Teikiant paraišką, buvo nurodytas dviem mėnesiais trumpesnis tyrimo laikotarpis, jis prailgintas papildomo tyrėjos darbo sąskaita, nes nuspręsta paimti interviu iš visų projekte panorusių dalyvauti mokinių.

Šiame tyrime iš viso sukaupta tokia empirinė medžiaga:

- (1) 201 puslapio dienoraštis, kuriame užfiksuota, ką mokiniai veikia pamokų ir pertraukų metu, užsirašyta jų pasakymų ištraukų;
- (2) Įrašyti 76 individualūs interviu su 74 mokiniais (2 mokiniai buvo apklausti du kartus), iš viso 61,5 val. (klausimyną žr. 5 priede);
- (4) Įrašytos 4 grupinės mokinių diskusijos: apie 2,3 val. įrašų;
- (5) Specialios užduoties įrašai: penkios mokinių grupės (iš viso 18 mokinių) kūrė plakata, jiems dirbant įrašytos apie 4 val. kalbos;
- (5) Sukaupti apie 32 savanorių ir jų draugų spontaniškos kalbos įrašai (53 val.);
- (6) Parengta elektroninė apklausos anketa (žr. 6 priedą), skirta ištirti mokinių požiūrį į anglų ir rusų kalbų kilmės keiksmažodžius ir jų stiprumą Vilniaus paauglių kalboje. Šis tyrimas nebuvo planuotas, tačiau mokyklos administracijai sutikus tyrimą pratęsti ir jaučiant nuolatinį pačių mokinių domėjimąsi projektu, buvo nutarta maksimaliai išnaudoti mokykloje praleistą laiką. Tyrime iš viso dalyvavo 79 mokiniai.

Teikiant paraišką, buvo planuota išrašyti 30 val. interviu ir 20 val. spontaniškos jaunimo kalbos, tačiau surinkus daugiau nei planuota interviu valandų, buvo nutarta išrašyti daugiau interviu, nes jie

yra skirti fonologinei analizei. Iš viso buvo išrašyta 52 valandos: 15 val. spontaniškos kalbos valandos ir 37 val. interviu su mokiniais. Kaip ir planuota, spontaniškos jaunimo kalbos įrašai ne visi išrašyti, bet atliekant tyrimą jie buvo išklaustyti ir cituojant naudotos jų ištraukos. Atrenkant tekstus išrašams, stengtasi reprezentuoti paauglių tapatybės ir pokalbių temų ar situacijų įvairovę. Vidutinė spontaniškos kalbos išrašų trukmė 50–60 min.

Ilgalaikiai etnografiniai stebėjimai leidžia teigti, kad mokykloje yra dvi jaunimo socialinės kategorijos, kurias galima laikyti svarbiausiomis. Kaip ir kitų didmiečių tyrimuose, Vilniuje pastebėta, kad dalis mokinių priima mokyklos, kartu ir suaugusiųjų nustatytą tvarką, o dalis mokyklą kaip instituciją atmeta ir savo veiklas orientuoja į gatvę (plg. Eckert 1989). (Šiuo atveju terminus *mokyklą* ir *gatvę* reikia suprasti plačiąja prasme, kaip terminus, simbolizuojančius skirtingas pasaulėžiūras.) (Ataskaitoje yra pristatomos tik tos mokinių kategorijos, kurių kalba buvo tirta kalbėtojo vertinimo eksperimentu, žr. žemiau.) Kategorijų pavadinimai buvo sugalvoti pačios tyrėjos, nes mokiniai nevarioja pavadinimų kitiems mokiniams ir grupelėms įvardinti arba tie pavadinimai yra nesustovėję.

Be žalingais įpročiais ir maištaujančia prieš mokyklą veikla išsiskiriančių *gatvės paauglių*, mokinius, kurie savo veiklas daugiau ar mažiau orientuoja į mokyklą, galima susiskirstyti į smulkesnes kategorijas.

Merginos aktyvistės kuria kiekvienos mokyklos trokštamą mokinių tapatybę. Jos aktyviai reiškiasi per pamokas, dalyvauja popamokiniuose mokyklos renginiuose. Jos nerūko ir nevarioja alkoholio. Populiarios mokinės.

Merginos kietuolės įsitraukia į mokyklos veiklas mažiau nei merginos aktyvistės: ne taip aktyviai dalyvauja per pamokas. Slapta rūko ir vartoja alkoholį. Populiarios.

Vaikinai kietuoliai mokosi gana neblogai, gana aktyviai reiškiasi per pamokas, kai kurie slapta rūko ir vartoja alkoholį. Šie vaikinai žaidžia mokyklos ir klasės krepšinio komandose. Tai taip pat populiariūs mokiniai.

Nereikėtų manyti, kad mokinių kategorijos egzistuoja kaip atskiri vienetai. Tyrime dalyvavę informantai visų pirma traktuojami kaip įdomių ir sudėtingų bendruomenių nariai; kiekviena bendruomenei būdinga daugybė tarpusavyje susikertančių įsitikinimų, nuomonių ir moralinių vertybių (plg. Duranti 1997: 3). Nė viena priemonė – pavyzdžiui, cigaretės ar, kaip matysime toliau, keiksmazodžiai – nėra panaudojama vien tik vienai konkrečiai kategorijai kurti. Kiekviena kategorija dažnai kuriama pasitelkiant tas pačias priemones, skiriasi tik tam tikros priemonės naudojimo intensyvumas.

4.2.1. Eksperimentinis etnografiniu metodu nustatytų paauglių kalbos bruožų socialinių reikšmių tyrimas

Lygiai kaip skirtingi nekalbiniai ištekčiai, taip pat ir kalbiniai ištekčiai pasirenkami kurti skirtingoms kategorijoms. Pastebėta, kad merginos aktyvistės yra linkusios vienbalsinti dvibalsį /ie/ (/ie/ ----> /e/), ypač pertare „tiesiog“. Kai kurie jų /r/ yra grebluojami, o /n/ labai gomuriniai. Merginos kietuolės yra ypač linkusios savo kalboje vartoti daug pertarų, pavyzdžiui, „ta prasme“, „nežinau“, „ten“. Kai kurie jų /r/ taip pat yra grebluojami. Vaikinai kietuoliai neturi išsiskiriančių kalbinių bruožų – jie naudoja nemažai tų pačių kalbinių išteklių kaip ir merginos aktyvistės bei kietuolės. Gatvės paaugliai ir paauglės yra linkę ilginti trumpuosius /i/ ir /u/ kirčiuotuose skiemenyse. Siekiant patikrinti etnografiniais stebėjimais išskirtų socialinių reikšmių lokalumą/universalumą, buvo atliktas kalbėtojo vertinimo eksperimentas kitų Vilniaus mikrorajonų mokyklose.

Kalbėtojo vertinimo eksperimente dalyvavusių mokinių buvo paprašyta išklausti 14 paauglių pasakojimų apie savo laisvalaikį ir draugus bei juos apibūdinti: *Trumpai apibūdink (x) kalbėtoją. Kokio tipo tai paauglys / paauglė?* Mokiniai taip pat turėjo įvertinti kalbėtojo populiarumą, polinkį turėti žalingų įpročių bei įsitraukimą į mokyklos veiklą – dalyvavimą popamokinėje veikloje (žr. 7 priedą).

Iš 14 paauglių, 13 paauglių tapatybė buvo atpažinta. Vadinasi, etnografiniu metodu išskirtos socialinės kalbinių išteklių reikšmės nėra visai lokalias – jos yra būdingos ir kitiems panašios demografinės sudėties Vilniaus mikrorajonams. Galima daryti prielaidą, kad aktyvumas, kietumas ir gatviškumas yra kuriami naudojant tuos pačius kalbinius išteklius ir kituose Vilniaus mikrorajonuose.

Įdomiausias eksperimento rezultatas, ko gero, yra eksperimente dalyvavusių mokinių jų bendraamažių trumpųjų /i/ ir /u/ ilginimo kirčiuotuose skiemenyse vertinimas, siejantis šį tyrimą su suaugusiųjų ilginimo eksperimentais. Suaugusiųjų vilniečių ilginimą mokiniai siejo su prestižiniu statusu visuomenėje, jei ilgino lietuviai vilniečiai (aukštas statusas), Vilniaus slavakalbių ilginimas buvo siejamas žemu statusu (Čičirkaitė 2014). Paauglių ilginimas įvertintas kaip gatvės kultūros tapatybės kūrimo priemonė: *forsas, marozas, rajonskas, bernelis su 3 paloskēm* – tai tik keli pateikti minėtus balsius ilginusių paauglių apibūdinimai. Vis dėlto pasitaikė ir tokių, kurie ilginimą vertino kaip rusų kalbos akcentą: *kalba su akcentu, ruses*, nors rusų kalba gimtojo buvo tik vienam iš eksperimento kalbėtojų-stimulų. Taigi panašu, kad paaugliai trumpųjų balsių ilginimą sieja su dviem kategorijomis – gatvės kultūros ir rusakalbio.

Tam tikro ryšio tarp šių kategorijų esama. Vilniaus mikrorajone, kuriame buvo vykdytas etnografinis tyrimas, gatvės kultūros lyderiai yra rusakalbiai jaunuoliai. Tad ar gali būti, jog gatvės tapatybę kuriantys paaugliai ilgina mėgdžiodami kategorijos lyderių kalbą? Kalbėtojas, kurio kalba sulaukė daugiausia komentarų ir kuri labiausiai buvo siejama su rusų akcentu, iš tiesų yra lietuvis ir jo rusų kalbos mokėjimas yra labai ribotas. Šie rezultatai leidžia teigti, kad Vilniaus paaugliams ilginimas yra tam tikra, sąmoningai manipuluojama kalbos ypatybė, panaudojama siekiant tam tikrų socialinių tikslų ir veikiausiai siejama su maištaujančia prieš priimtas normas tapatybe ir

vyriškumo raiška. Tačiau norint išsamiau ištirti šį reiškinį, reikėtų atlikti ilgalaikį Vilniaus mikrorajonų gatvės kultūros etnografinį tyrimą. (Plačiau apie tyrimą žiūrėti Čekuolytė 2014a.)

4.2.2. Šiuolaikinių Vilniaus paauglių vartojamų keiksmažodžių tyrimas: nuostatos ir vartosena

Keiksmažodžių tyrimas, teikiant paraišką, nebuvo planuotas, tačiau atsižvelgus į tai, kad lietuvių kalbotyroje keiksmažodžių tyrimų yra atlikta ganėtinai nedaug ir daugiausia tik dialektologiniu aspektu – sudaromi tarmėse vartojami (ar vartoti) keiksmažodžių sąrašai (Jasiūnaitė 2007a, 2007b, 1995), o Vilniaus paauglių kalbos variantiškumas stereotipiškai siejamas su gausesniu kitų kalbų intarpų ir keiksmažodžių vartojimu, buvo nutarta papildyti etnografinę tyrimo dalį. Šia prasme tyrimas susietas su projekte planuotu tekstyniniu paauglių leksikos tyrimu, kuriame keiksmažodžiai tiriami kiekybiškai.

Mokinių keikimosi įpročiai tirti elektroninėmis anketomis – buvo klausama, kokius keiksmažodžius jie vartoja dažniausiai (tokiu būdu taip pat buvo išsiaiškinta, ką paaugliai laiko keiksmažodžiu), kokius keiksmažodžius jie laiko stipriausiais. Mokinių taip pat buvo prašyta apibūdinti savo bendraamžius, kurie galėjo pasakyti šias dvi frazes „*Blet tu jam skambink, dalbajobas nachui. Jis blet visas užsigrūžinęs sėdi blet, nachui rašinėja blet nachui*“ ir „*What a fuck, kas ten darosi*“. Abu posakiai buvo paimti iš spontaniškos jaunimo kalbos įrašų. Mokiniai turėjo nurodyti ir kalbėtojo lytį.

Moksleiviai iš viso nurodė 51 skirtingą keiksmažodį kaip savo dažniausiai vartojamą, tačiau tik 22 keiksmažodžius paminėjo bent du paaugliai. Analizei sąmoningai buvo pasirinkti tik tie keiksmažodžiai, kurie buvo paminėti bent dviejų moksleivių.

Kaip dažniausiai vartojamus keiksmažodžius Vilniaus paaugliai nurodė rusų kalbos *blet* ir *nachui* (žr. 5 lentelę). Anglų kalbos keiksmažodis *fuck* atsidūrė šeštoje vietoje, tačiau jį tyrime dalyvavę paaugliai minėjo gerokai rečiau. Žinoma, anketinio tyrimo duomenis visada reikia vertinti su šokia tokia išlyga – jie nebūtinai atspindi realią vartoseną, tačiau kiekybiniai projekto tyrimai taip pat rodo, kad Vilniaus paaugliai tikrai daug daugiau keikiasi rusiškai nei angliškai (Vyšniauskienė 2014).

Įdomu tai, kad iš 22 paminėtų keiksmažodžių, beveik pusė – 9 – yra neigiamieji (žmogaus) apibūdinimai, vadinamieji pejoratyvai. Toks rezultatas leidžia manyti, kad šiuolaikiniai paaugliai pejoratyvūs laiko keiksmažodžiais ir kad juos vartoja ganėtinai dažnai. Panašūs rezultatai buvo gauti ir atlikus anketinį keikimosi praktikų tyrimą Danijoje: Danijos jaunimas nurodė trigubai daugiau pejoratyvų nei vyresnio amžiaus respondentai (Rathje 2014: 50). Tai, kad šiuolaikinėse visuomenėse žmonės linkę ne keiktis (angl. *to swear by or to*), bet ką iškeikti (angl. *to swear at*) liudija ir istorinės keikimosi praktikų studijos (Hughes 1993 [1991]: 4, 237).

5 lentelė. Vilniaus paauglių dažniausiai vartojami keiksmažodžiai (anketinio tyrimo duomenys)

Keiksmažodis	Dažnumas
<i>blet, blee</i>	37
<i>nachui, taip pat eina nachui, eik tu nachui, pisk nachui</i>	27
<i>Kurva</i>	13
<i>Dūchas</i>	10
<i>Pochui</i>	8
<i>fuck, wth, what a fuck</i>	7

Paklausti, kokie keiksmažodžiai yra stipriausi, paaugliai dažnai minėjo tuos pačius keiksmažodžius, kuriuos nurodė kaip dažniausiai vartojamus. 4 dažniausiai vartojami keiksmažodžiai yra kartu ir patys stipriausi (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. Vilniaus paauglių stipriausiais laikomi keiksmažodžiai

Pozicija	Keiksmažodis
1.	<i>nachui, įskaitant ir eik nachui</i>
2.	<i>Blet</i>
3.	<i>Kurva</i>
4.	<i>Dūchas</i>
5.	<i>pydaras, pedikas, pyderastas</i>

Rusiškų keiksmažodžių prisodrintos kalbos ir keikimosi angliškai vertinimai parodė, kad šie kalbos bruožai funkcionuoja kaip skiriamoji tapatybės raiškos priemonė. Angliško *fuck* paaugliai praktiškai net nelaikė keiksmažodžiu, jo vartotojas buvo apibūdintas kaip „visiškai išauklėtas ir nesikeikiantis“. Augant tam tikro kalbinio varianto priimtinumui visuomenėje, didėja ir tikimybė, kad taip pasakyti galėjo moteris. Nenuostabu, kad šiuo atveju daugiau mokinių manė, jog pateiktą sakinį galėjo pasakyti mergina – iš 79 mokinių taip manė 40. Angliško keiksmažodžių naujumas, švelnumas ir neturėjimas aiškios socialinės vertės gali būti ir jų nepopuliarumo priežastis.

Rusiškų keiksmažodžių prisodrinta kalba tyrime dalyvavusių paauglių yra siejama su vyriškumu – iš 79 informantų 56 manė, kad pateiktą frazę pasakė vaikinai, ir gatvės kultūra, gatvės kultūros kategorijomis *marozais* ir *forsais*. Daug rusiškų keiksmažodžių savo kalboje vartojantys paaugliai susilaukė neigiamo vertinimo, buvo padavinti „chuliganais, nelankančiais mokyklos ir nemokančiais normaliai kalbėti“.

Vis dėlto projekte atlikta paauglių spontaniškų pokalbių analizė rodo, kad vienareikšmiškai rusiškais keiksmažodžiais prisodrintos kalbos sieti tiek su gatvės kultūra, tiek su vyriškumu negalima (Čekuolytė 2014b). Merginos, kuriančios gatvės paauglių tapatybę, savo kalboje taip pat vartoja labai daug rusiškų keiksmažodžių. Be to, tie patys rusiški keiksmažodžiai gali būti panaudoti kurti socialinę tapatybę, kuri neturi nieko bendro su gatvės kultūra. Šie keiksmažodžiai

veikiausiai tampa vienu iš būdų geriems vaikinams demonstruoti vyriškumą, kai to padaryti negalima kitomis tapatybės kūrimo priemonėmis.

5. Išvados ir rekomendacijos

Tarpdalykinis Vilniaus kalbos tyrimas empirine medžiaga, teorinėmis interpretacijomis ir metodikos kompleksiskumu pratęsė ir papildė prieš keletą dešimtmečių atliktus Vilniaus kalbos tyrimus. Parengta beveik 140 val. išrašų empirija reprezentuoja skirtingo amžiaus (suaugusiųjų ir jaunimo), lyties, išsilavinimo, socialinių grupių, tautinės kilmės (lietuvių, mišrios, slavų kilmės šeimose augusių, etniškai žymėtuose ir nežymėtuose rajonuose gyvenančių) vilniečių kalbą. Jos analizė atlikta derinant kiekybinius, eksperimentinius (CLAN pagrindo tekstynų, PRAAT ir SPSS analizės) ir kokybinius (etnografijos, kokybinio interviu ir viešojo diskurso) metodus.

Tyrimai patvirtino Vilniaus kalbą esant variantišką ir socialiai motyvuotą konstruktą, turintį neabejotiną vertę mūsų kalbos bendruomenėje. Būdingų vilniečių tarties ypatybių ir žurnalistų kalbos tyrimai sudaro prielaidas sieti Vilniaus kalbą su sakytine žiniasklaida ir laikyti ją hipotetinio Vilniaus kalbos kontinuumo dalimi. Ši prielaida patvirtinta metakalbinių komentarų analize – tiek pačių vilniečių, tiek kitur Lietuvoje per didmiesčio ir sostinės asociaciją Vilniaus kalbai priskiriamas bendrinės kalbos statusas. Sociodemografiniai vilniečių fonetikos (vadinamojo balsių ilginimo) ir prozodikos (Saussure'o ir Fortunatovo dėsnio veikimo) tyrimai taip pat rodo Vilniaus kalbą kintant žiniasklaidoje vartojamos (kodifikuotos) normos kryptimi. Kuri kalbos vartojimo erdvė – miestas ar sakytinė žiniasklaida – ir kaip lemia viena kitos raidą, yra gana sudėtingas, kol kas ne tik lietuvių kalbotyroje neatsakytas, tačiau įdomus ir ateityje svarstytinas klausimas.

Sociolingvistinė paradigma leido konceptualizuoti abipusę sąveiką tarp kalbos struktūros kitimo ir besikeičiančių kalbos vertinimų. Laikantis teorinio požiūrio, kad geriausios kalbos idėja yra formuojama pačioje bendruomenėje, iš kasdienės interakcijos kuriamų socialinių reiškinių, suprantama, jog tos idėjos realizacijos nebūtinai seka standartizavimo ideologijos orientyrais. Vilniaus kalbos požymis – vadinamasis balsių trumpinimas, užfiksuotas kaip tendencingas socialiai perspektyvių jaunų informantų grupėje, ir netikėtai teigiami stigmatizuojamo ilginimo eksperimentiniai vertinimai rodo įmanomą kitą Vilniaus (ir galbūt viešosios) kalbos kitimo scenarijų.

Projekte teoriškai ir metodiškai plėtojama kalbos variantiškumo priklausomybė nuo vartotojų konstruojamos ir kaip indeksas atpažįstamos socialinės tapatybės ar stiliaus, apimanti vartotojo ir vertintojo perspektyvą, leido paaiškinti tiek kintamą bendrinės kalbos turinį, tiek vilniečių moksleivių socialinių grupių kalbines tapatybes. Dalis jų funkcionuoja kaip lokalūs paauglių vilniečių bruožai, dalis peržengia moksleivių kultūros ribas ir yra laikytinos universalesnės, galbūt Vilniumi neapsiribojančios socialinės stratifikacijos atspindžiu.

Pirmą kartą naujais metodais atliktas pluoštas projekto tyrimų patikslino ir paaiškino ne vieną su Vilniaus ar miesto apskritai kalba susijusį stereotipą: nustatyta koreliacija tarp funkcinės kitakalbių

kalbos išteklių įvairovės ir Vilniaus rajonų etninio žymėtumo, etnografiniais stebėjimais kategorizuotos jaunimo socialinės grupės ir socialiai pagrįstas kalbinių variantų pasirinkimas, be kita ko, nustatant papildomų, universalių vilnietiško ilginimo socialinių reikšmių.

Kiekybinis rusiškų ir angliškų išteklių Vilniaus paauglių kalboje tyrimas išryškino kitakalbių išteklių vartojimo normas ir koreliaciją tarp rusiškų ir angliškų išteklių dažnumo, leksinių-funkcinių kategorijų, etninio rajonų žymėtumo ir lyties. Atlikus etnografiniu metodu surinktų duomenų analizę, buvo nustatytas kitakalbių išteklių – rusiškų keiksmažodžių – nevienareikšmiškumas: tie patys keiksmažodžiai gali būti panaudoti visiškai skirtingoms jaunimo socialinėms kategorijoms kurti.

Projektas padėjo kokybiškai naują pagrindą tolesnei Vilniaus kalbinės įvairovės ir statuso analizei. Iš sukauptos medžiagos planuojama parengti tris disertacijas, ilgainiui ir tyrimus apibendrinančią studiją. Vieša vilniečių interviu bazė taip pat yra vertingas šaltinis sakinės kalbos ir diskurso, kultūros ir miestų tyrėjams.

Tikimasi, kad projekto rezultatai paskatins gretinamuosius kitų miestų kalbos ir tarmių tyrimus. Taip pat norėtusi, kad lietuvių kalbotyroje prasidėtų diskusija dėl alternatyvios variantiškumo terminijos – miesto kalbą apibūdinantys ideologizuoti terminai kaip “ilginimas”, “trumpinimas”, “normos/dėsnių nepaisymas” neatitinka šiuolaikinio kalbotyros diskurso reikalavimų.

6. Projekto ir jo rezultatų viešinimas

Pagrindinis projekto rezultatas – planuotas teminis aštuonių straipsnių numeris „Kalba Vilnius“, el. žurnalas *Taikomoji kalbotyra* (6), <http://taikomojikalbotyra.lt/lt/numeris/2014-6>. Visi straipsniai standartiškai recenzuoti dviejų anoniminių recenzentų ir papildomai – numerio sudarytojos. Numerio apimtis – apie 17 lankų. Numeris praktiškai parengtas (liko baigti tvarkyti vieną straipsnį), techniškai rengiama elektroninio žurnalo numerio aplinka ir neilgai trukus planuojama tyrimą pavišinti akademinėi bendruomenei.

Projekto sklaida akademinėi ir plačiajai auditorijai laikyta svarbia projekto veikla, todėl gerokai viršytos planuotos darbų apimtys. Projektas pristatytas Kopenhagos universitete moksliniame seminare tarptautiniams ekspertams, Taikomosios kalbotyros asociacijai seminare Vilniaus universitete, parengtas ir mokyklose vestas seminaras „Kalba Vilniaus paaugliai“, parengtas pranešimas žiniasklaidai, projektas intensyviai viešintas radijo ir TV laidose, interviu spaudai ir viešuose renginiuose platesnei auditorijai. Stengtasi projektą skleisti ne vien lietuvių kalba – perskaityta daugiau nei numatyta pranešimų tarptautinėse konferencijose, dalis straipsnių parengta anglų kalba.

6.1. Viešinimas internete

Kaip buvo numatyta paraiškoje, parengtas projekto aprašymas interneto svetainėje *sociolingvistika.lt* lietuvių ir anglų kalbomis, žr. <http://www.sociolingvistika.lt/kalba-vilnius.htm>

Taip pat sudaryta ir nuo 2014 m. lapkričio mėn. internete paskelbta suaugusiųjų vilniečių interviu bazė „Kalba Vilnius“ su jai skirta svetaine, talpinančia įvairią papildomą informaciją (žr. <http://kalbavilnius.sociolingvistika.lt/>). Iš viso bazėje skelbiama beveik 120 interviu ir suteikiama galimybė atlikti paiešką pagal sociodemografinius informantų duomenis (amžiaus grupę, lytį, gimtąją (-ąsias) kalbą (-as), išsilavinimą ir pareigas). Sukaupta medžiaga ne tik leidžia tirti Vilniaus kalbos ypatybes ir požiūrį į Vilniaus kalbą, bet yra vertingas šaltinis įvairiems sakinės kalbos ir diskurso, kultūros ir miestų tyrimams bei Vilniumi besidomintiems interesantams. Visi interviu anonimizuoti, visi informantų minėti (nevieši) asmenys užkoduoti. Dėl etinių sumetimų viešai prieinama raktažodžių paieška, leidžianti gauti išplėstines interviu citatas, o visas interviu tekstas gaunamas per administratorių suteiktą prieigą. Paskelbus bazę, į svetainės administratorius jau kreipėsi keli skirtingų disciplinų tyrėjai ir gavo prašomą viso teksto prieigą.

6.2. Paskaitos akademinėi ir plačiajai auditorijai

6.2.1. Parengtas planuotas seminaras KALBA VILNIAUS PAAUGLIAI Vilniaus mokykloms, kurių mokytojai ir mokiniai padėjo tyrėjams kaupti empirinę projekto medžiagą – atlikti stebėjimus ir eksperimentus, įrašyti jaunimo kalbos, paimti interviu. Nuo 2013 m. lapkričio iki 2014 m. spalio mėn. perskaitytos planuotos 24 paskaitos 7 Vilniaus mokyklose, jose dalyvavo apie 700 mokinių. Seminaro turinį sudarė trys paskaitos:

Aurelija Čekuolytė, *Tokie skirtingi ir tokie įdomūs: Vilniaus paauglių kalba ir tapatybė*
 Loreta Vaicekauskienė, *Kaip skamba gražios ir protingos? Eksperimentai su vilniečių kalbos socialinėmis reikšmėmis*
 Inga Vyšniauskienė, *Rusų ir anglų kalbų intarpai Vilniaus jaunimo kalboje: vartoseną ir vertinimai*

6.2.2. Projekto baigiamieji seminarai su Taikomosios kalbotyros asociacija (VU) ir užsienio ekspertais (Kopenhagos un.)

„Kalba Vilnius II: miestas ir kalbos įvairovė“ baigiamasis seminaras Vilniaus universitete, 2014-11-14:

Aliūkaitė, Daiva, „25–35 metų vilniečių kalba: tarimo savitumas ir jo prigimtis“
 Čekuolytė, Aurelija, „Vilniaus gatvės paauglių kalba po padidinamuoju stiklu“
 Čičirkaitė, Ramunė, „Kaip Vilniaus moksleiviai vertina balsius ilginančius suaugusiųjų?“
 Urbanavičienė, Jolita, „Vilniečių šnekamoji kalba: vardažodžių kirčiavimas“
 Vaicekauskienė, Loreta, „Apie Vilniaus kalbos tyrimus“
 Vyšniauskienė, Inga, „Rusų ir anglų kalbų išteklių Vilniaus paauglių kalboje: kiekybinis tyrimas“

Seminar on Vilnius speech variation, LANCHART, University of Copenhagen, 2014-10-01-02
 (žr. http://lanchart.hum.ku.dk/research/slice/publications_and_news_letters/newsletters/newsletters-2014/october2014/):

Čekuolytė, Aurelija, „Ethnographic Study on the Social Dynamics of Vilnius Youth: Social Categories and Language“

Čičirkaitė, Ramunė, „Experimental research of a social meaning of vowel lengthening as a stigmatised feature of Vilnius speech“

Vaicekauskienė, Loreta, „Lithuanian pop-girls and social meanings of /s/“

Vyšniauskienė Inga, „Corpus Analysis of Russian and English Resources in Vilnius Adolescents' Speech“

6.2.3. Konferencijų pranešimai

Čekuolytė, Aurelija, „What's involved in being streetwise? The linguistic construction of streetwiseness among Vilnius adolescents“, in tarptautinė konferencija *Language and Superdiversity: Explorations and interrogations*, University of Jyväskylä, Jyväskylä, Suomija, 2013-06-05/07. <https://www.jyu.fi/en/congress/superdiversity/programme/abstracts>

Čekuolytė, Aurelija, „Constructing Youth Identities: Analysis of Linguistic and Social Behaviour among Vilnius Adolescents“, in *tarptautinė Taikomosios kalbotyros asociacijos konferencija „Kalbos ir žmonės: erdvė, laikas, tapatybė“*, Vilniaus universitetas, Vilnius, 2013-10-03/04. <http://www.lsk.flf.vu.lt/lt/katedra/taikomoji-kalbotyra/taikomosios-kalbotyros-konferencija/anketa-1/>

Čekuolytė, Aurelija, „Polylinguaging in Vilnius“, in tarptautinė konferencija *7th International Conference on Youth Language Research*, The University of Education, Karlsruhe, Germany, 2014-04-03/05. http://www.ph-karlsruhe.de/fileadmin/user_upload/fakultaet2/deutsch/dateien/Programm_Jugendsprache_tabellarisch_14.pdf

Čekuolytė, Aurelija, „Blet, pamenu, sus[i:]tinku tave: Vilniaus gatvės paauglių tapatybė ir kalba“, in *Socforumas*, Molėtų observatorija, 2014-05-16/18. <http://www.socforumas.lt/?lang=lt&cont=exrenginiai&eid=80>

Čekuolytė, Aurelija, „Russian vs. English: Swearing practices and attitudes to swearing among Vilnius adolescents“, in *Sociolinguistics Symposium 20*, University of Jyväskylä, Jyväskylä, Suomija, 2014-06-15/18. <https://congress.cc.jyu.fi/ss20/schedule/pdf/1319.pdf>

Čekuolytė, Aurelija, „Gatvės paaugliai: Bausti negalima pasigailėti – kur dėsime kablelį?“, in *Nacionalinė Lietuvos sociologų konferencija „Sociologinės erdvės ir laiko formos“*, Vilniaus universiteto Filosofijos fakultetas, 2014-11-14. (Konferencijos svetainė panaikinta.)

Čičirkaitė, Ramunė, „Ar žmogų iš kalbos pažinsi? Kalbėtojo vertinimo eksperimentas Vilniaus mokyklose“, in *Lietuvos edukologijos universiteto tarptautinė konferencija „XXI amžiaus kalbos*

tyrimai: nuo garso iki teksto“, Lietuvos edukologijos universiteto Lituaniistikos fakultetas, 2014-09-24/26.

http://www.leu.lt/lt/leu_naujienos/universiteto-naujienos/tarptautine-konferencija-kalbos-5dua.html

Čičirkaitė, Ramunė, „Kokias vilniečių socialines kategorijas išryškina balsių ilginimo socialinės reikšmės tyrimai?“, in *Nacionalinė Lietuvos sociologų konferencija „Sociologinės erdvės ir laiko formos“*, Vilniaus universiteto Filosofijos fakultetas, 2014-11-14. (Konferencijos svetainė panaikinta.)

Urbanavičienė, Jolita, „Vilniečių šnekamoji kalba: vardažodžių kirčiavimo tendencijos“, in *tarptautinė mokslinė konferencija „Aktualieji senosios raštijos ir dabartinės lietuvių kalbos tyrimai“*, skirtoje 115-osioms Prano Skardžiaus gimimo metinėms, Druskininkai, 2014-09-20/21.

<http://www.flf.vu.lt/naujienos/renginiai/1278-tarptautine-konferencija-aktualieji-senosios-rastijos-ir-dabartines-lietuviu-kalbos-tyrimai>

Urbanavičienė, Jolita, „Vilniečių kalbos vardažodžių kirčiavimas: priešpaskutinio skiemens taisyklės taikymas“, in *21-oji tarptautinė Jono Jablonskio konferencija „Šiuolaikinės kalbos tyrimai ir problemos“*, Vilniaus universitetas, 2014-10-03.

<http://www.flf.vu.lt/naujienos/renginiai/1307-21-oji-tarptautine-jono-jablonskio-konferencija>

Vaicekauskienė, Loreta, Fyfos, aktyvistės ir turinčios ambicijų: fonetinių bruožų sąsajos su socialinėmis Vilniaus jaunimo aspiracijomis. Taikomosios kalbotyros konferencija *Kalbos ir žmonės: Erdvė, laikas, tapatybė*/Third international conference of applied linguistics *Languages and People: Space, Time, Identity* Vilniaus universitete, 2013-10-03/04.

<http://www.lsk.flf.vu.lt/lt/katedra/taikomoji-kalbotyra/taikomosios-kalbotyros-konferencija/anketa-1/>

Vaicekauskienė, Loreta, „Either beautiful or clever! Indexical meanings of phonetic variation among Vilnius adolescent girls“, in *Sociolinguistics Symposium 20*, University of Jyväskylä, Jyväskylä, Suomija, 2014-06-15/18 (su Kristijonu Vaicekausku).

<https://congress.cc.jyu.fi/ss20/schedule/pdf/1520.pdf>

Vyšniauskienė, Inga, „School Students' Attitudes to Polylinguaging in Lithuania: Russian and English Features“, in *tarptautinė konferencija 7th International Conference on Youth Language Research*, The University of Education, Karlsruhe, Germany, 2014-04-03/05.

http://www.ph-karlsruhe.de/fileadmin/user_upload/fakultaet2/deutsch/dateien/Programm_Jugendsprache_tabellarisch_14.pdf

6.2.4. Viešos paskaitos

Čekuolytė, Aurelija, „Kalba Vilniaus paaugliai“, in *Tyrėjų naktis*, Coffee Inn, Vilnius, 2013-09-27. Programa nebepasiekiama.

Čekuolytė, Aurelija, „Jaunimo kalba ir kultūra – ar tikrai yra taip prastai, kaip mums atrodo?“, in *Café Scientifique @ Coffee Inn*, Vilnius, 2014-05-08.

<http://www.bpti.lt/news/199/60/Cafe-Scientifique-diskusija-Vilniuje-jaunimo-kalba-ir-kultura-ar-tikrai-yra-taip-prastai-kaip-mums-atrodo>

Loreta, Vaicekauskienė, „Mokslukė ar fyfa? Kokius socialinius stereotipus išduoda mūsų tartis?“, in *Tyrėjų naktis*, Coffee Inn, Vokiečių g. 18, 2014-09-26.

<http://tyrejunaktis.lt/news/64/15/Moksluke-ar-fyfa-Kokius-socialinius-stereotipus-isduoda-musu-tartis.html>

6.3. Tyrimo rezultatai žiniasklaidoje

Pokalbis apie projektą „Kalba Vilnius II: miestas ir kalbos įvairovė“, Austėjos Kuskienės interviu LRT laidai „Ryto allegro“ 2014-12-17 (Čekuolytė)

Pokalbis apie projektą „Kalba Vilnius II: miestas ir kalbos įvairovė“, Austėjos Kuskienės interviu LRT laidai „Ryto allegro“ 2014-12-10 (Čičirkaitė, Vyšniauskienė)

Interviu apie projektą „Kalba Vilnius II: miestas ir kalbos įvairovė“ „Init TV“ reportažui, 2014-11-14 (Čičirkaitė, Vaicekauskienė)

Interviu apie projektą „Kalba Vilnius II: miestas ir kalbos įvairovė“ LRT laidai „Laba diena, Lietuva“, 2014-11-28 (Čekuolytė, Čičirkaitė, Vaicekauskienė)

Pokalbis apie projektą „Kalba Vilnius II: miestas ir kalbos įvairovė“, Linos Pavalkytės interviu „Žinių radijo“ laidoje „Mokslininko užrašai“ 2014-11-19. (Čekuolytė, Čičirkaitė)

„Jei sakai „Vilnius“, esi išprusęs ir kietas“, Arūno Dumalako interviu su Loreta Vaicekauskiene, „Lietuvos rytas“, priedas „Sostinė“, 2014-11-15: <http://www.lrytas.lt/-14160005081414919804-jei-sakai-vilnius-esi-i-C5%A1prus%C4%99s-ir-kietas.htm>

Loreta Vaicekauskienė, „Kokius socialinius stereotipus išduoda mūsų tartis“, specialus Tyrėjų nakties leidinys, 2014-09-23.

6.4. Pranešimas spaudai

Pranešimas spaudai apie projekto „Kalba Vilnius II: miestas ir kalbos įvairovė“ rezultatus „Mokslininkai paneigia stereotipus apie Vilniaus kalbą“ (išplatinta 2014-11-10), in <http://www.15min.lt/naujiena/laisvalaikis/ivairenybes/mokslininkai-paneigia-stereotipus-apie-vilniaus-kalba-61-465535>;

<http://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/76937/mokslininkai-paneigia-stereotipus-apie-vilniaus-kalba>;

<https://sodas.ugdome.lt/naujienos/perziura/1557/>;
<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2014-11-10-mokslininkai-paneigia-stereotipus-apie-vilniaus-kalba/124049>;
<http://www.balsas.lt/naujiena/814441/mokslininkai-paneigia-stereotipus-apie-vilniaus-kalba>;
<http://kauno.diena.lt/naujienos/vilnius/miesto-pulsas/mokslininkai-paneigia-stereotipus-apie-vilniaus-kalba-658849>;
<http://www.ivilnius.lt/suzinok/aktualijos/mokslininkai-paneigia-stereotipus-apie-vilniaus-kalba/69643d31393138>;
<http://www.dienosnaujienos.lt/642133-mokslininkai-paneigia-stereotipus-apie-vilniaus-kalba>

7. Literatūra

- Ag, A. 2010. *Sprogbrug og identitetsarbejde hos senmoderne storbybypiger*. Magistro darbas. København: Københavns universitet.
- Agha, A. 2007. *Language and Social Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Aliūkaitė, D. 2013. Kalbos variantiškumas paauglių akimis: lyties kintamasis. *Acta linguistica Lithuanica* 69, 219–268.
- Aliūkaitė, D., Merkytė-Švarcienė, E. 2012. Bendrinės kalbos regionai jaunųjų lietuvių kalbos bendruomenės narių požiūriu: kompetencija ir vaizdiniai. *Kalbos kultūra* 85, 155–177.
- Aliūkaitė, D. 2014. Būdingųjų vilniečių tarties bruožų beiškant: 25–35 metų vilniečių balsių trumpinimo polinkiai. *Taikomoji kalbotyra* 6, <http://taikomojikalbotyra.lt/lt/numeris/2014-6>.
- Atkinson, P. & M. Hammersley. 2007. *Ethnography. Principles in Practice*. London: Routledge.
- Blommaert, J. & J. Dong. 2010. *Ethnographic fieldwork: A beginner's guide*. Bristol: Multilingual Matters.
- Blommaert, J. 2005. *Discourse. A Critical Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blommaert, J. 2010. *The sociolinguistics of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blommaert, J. & B. Rampton. 2011. Language and Superdiversity. *Language and Superdiversities* 13 (2), 1–22.
- Campbell-Kibler, K. 2009. The nature of sociolinguistic perception. *Language Variation and Change* 21 (1), 135–156.
- Coulmas, F. 2013. *Sociolinguistics: The study of speakers' choices*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Čekuolytė, A. 2012. Etnografinio metodo taikymas sociolingvistiniuose (jaunimo kalbos) tyrimuose. *Taikomoji kalbotyra* 1. <http://taikomojikalbotyra.lt/lt/2012/04/etnografinio-metodo-taikymas-sociolingvistiniuose-jaunimo-kalbos-tyrimuose>.
- Čekuolytė, A. 2014a. Streetwise, Active and Cool: How Do Vilnius Adolescents Perceive Their Peers' Linguistic Identity? *Taikomoji kalbotyra* 6, <http://taikomojikalbotyra.lt/lt/numeris/2014-6>.

- Čekuolytė, A. 2014b. *He blet nachui was in a shop: Swearing Practices and Attitudes to Swearing among Vilnius Adolescents*. *Taikomoji kalbotyra* 6, <http://taikomojikalbolyra.lt/lt/numeris/2014-6>.
- Čičirkaitė, R. 2012. Kirčiuotų trumpųjų balsių ilginimo polinkiai 1960–2011 m. informacinėse laidose. *Kalbos kultūra* 85, 178–189.
- Čičirkaitė, R. 2014. Vilnietiško balsių ilginimo socialinė reikšmė. Moksleivių pašąmoningųjų nuostatų tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 6, <http://taikomojikalbolyra.lt/lt/numeris/2014-6>.
- Čičirkaitė, R., Vaicekauskienė, L. 2012. Balsių ilginimas kaip sociolingvistinė vilniečių tarties ypatybė. *Taikomoji kalbotyra* 1. <http://taikomojikalbolyra.lt/azalija.serveriai.lt/lt/2012/10/balsiu-ilginimas-kaip-sociolingvistine-vilnieciu-tarties-ypatybe> (žiūrėta 2015-01-16).
- Duranti, A. 1997. *Linguistic Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eckert, P. 1989. *Jocks and Burnouts. Social Categories and Identity in the High School*. New York: Teachers College Press.
- Eckert, P. 2000. *Linguistic variation as social practice*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Eckert, P. 2008. Variation and the indexical field. *Journal of Sociolinguistics* 12/4, 453–476.
- Eckert, P. 2012. Three waves of variation study: The emergence of meaning in the study of variation. *Annual Review of Anthropology* 41, 87–100.
- Garret, P. 2010. *Attitudes to Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grinaveckienė, E. ir V. Vitkauskas. 1997. *Lietuvių tarmių tekstai 2: Vilniaus miesto senųjų gyventojų šneka*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Grumadienė, L. 1979. Dėl sociolingvistinio Vilniaus lietuvių šnekamosios kalbos statuso. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 19, 93–99.
- Grumadienė – Грумадене, Л. 1983a. Оппозиция долгих и кратких *i, e, a, u* в литовской речи коренных литовцев г. Вильнюс. *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai: A serija* 1 (82), 82–92.
- Grumadienė – Грумадене, Л. 1983b. Социоллингвистическое исследование литовской речи коренных вильнюсцев. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 23, 62–101.
- Grumadienė, L. 1988. Sociolingvistinis vilniečių lietuvių kalbos tyrimas: konsonantizmas ir akcentuacija. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 27, 132–149.
- Grumadienė L. 1989: Ilgųjų ir trumpųjų balsių priešpriešos nykimas miestiečių lietuvių kalboje. *Baltistica* III (2 priedas), 292–296.
- Gimnazijų reitingas. 2012. *Veidas*. 2012 m. balandžio 23 d.
- Hughes, G. 1993 [1991]. *Swearing. A Social History of Foul Language, Oaths and Profanity in English*. Oxford: Basil Blackwell.
- Jasiūnaitė, B. 1995. Endriejaviškių pejoratyvinė leksika (neigiamieji žmogaus apibūdinimai). *Kalbotyra* 44 (1), 35–57.
- Jasiūnaitė, B. 2007a. Žemaičių formuliniai keiksmi. *Tautosakos darbai* 34, 257–262.
- Jasiūnaitė, B. 2007b. Žemaitiškų keiksmų tekstai. *Tautosakos darbai* 34, 263–276.
- Jørgensen, J. N., Karrebæk, M. S., Madsen, L. M. & J. S. Møller. 2011. Polylinguaging in Superdiversity. *Language and Superdiversities* 13 (2), 23–39.

- Kristiansen, T. 2004. Social meaning and norm-ideals for speech in a Danish community. In Adam Jaworski, Nikolas Coupland and Dariusz Galasiński. *Metalanguage. Social and Ideological Perspective*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 167–192.
- Kristiansen, T. 2009. The macro-level social meanings of late-modern Danish accents. *Acta Linguistica Hafniensia*. 41, 1, pp. 167-192.
- Lėgaudaitė, J. 2002. *Jaunimo slengas – psichosocialinis fenomenas*. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Lėgaudaitė, J. 2009. Similarities and Differences between slang in Kaunas and London Teenagers' speech. *Youngspeak in a Multilingual Perspective*. Stenström, A. B. & A. M. Jørgensen (eds.). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 177–203.
- Lipski, J. 2002. The Role of the City in the Formation of Spanish American Dialect Zones. *Arachne* 2.1, 1–17.
- LKTCh 2004 – *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*. (sud. R. Bacevičiūtė, A. Leskauskaitė, E. Trumpa). Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Milroy, J. & L. Milroy. 1999. *Authority in Language: Investigating Standard English*. London and New York: Routledge.
- Madsen, L. M. 2008. *Fighters and Outsiders: Linguistic Practices, Social Identities, and Social Relationships among Urban Youth in a Martial Arts Club*. Daktaro disertacija. Copenhagen: University of Copenhagen.
- Maegaard, M. 2005. Language attitudes, norm and gender. A presentation of the method and results from a language attitude study. *Acta Linguistica Hafniensia* 37, 55–80.
- Maegaard, M. & P. Quist. 2005. Etnografi, praksis og sproglig variation. *Nydanske Sprogstudier* 33, 42-73.
- Maegaard, M. 2007. *Udtalevariation og forandring i københavnsk. En etnografisk undersøgelse af sprogbrug, sociale kategorier og social praksis blandt unge på en københavnsk folkeskole*. Daktaro disertacija. København: Københavns Universitet.
- Mendoza–Denton, N. 2008. *Homegirls: Language and Cultural Practice among Latina Youth Gangs*. Malden: Blackwell Publishers.
- Milroy L. & M. Gordon. 2003. *Sociolinguistics: method and interpretation*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Pharao, N., Maegaard, M., Møller, J.S., Kristiansen, T. 2014. Indexical meanings of [s+] among Copenhagen youth: Social perception of a phonetic variant in different prosodic contexts. *Language in Society* 43 (1), 1-31.
- Pakerys, A. 2003. *Lietuvių bendrinės kalbos fonetika*. Vilnius: Enciklopedija.
- Preston, D. R. 2009. Are you really smart (or stupid, or cute, or ugly, or cool)? Or do you just talk that way? In Maegaard, Marie, Frans Gregersen, Pia Quist and J. Normann Jørgensen (eds.) *Language attitudes, standardization and language change*. Oslo: Novus forlag. 105–129.
- Pupkis, A. 2005. *Kalbos kultūros studijos*. Vilnius: Gimtasis žodis.
- Pupkis, A. 2006. Ką parodė Kalbos švaros dienos (1–3).
http://www.flf.vu.lt/lkd/pdf/gk_straipsniai/gk_2006_5_3_8_ksd_pupkis.pdf (Žiūrėta 2014-09-17).

- Pupkis, A. 2007. 2007 metų Kalbos švaros dienos.
http://www.flf.vu.lt/lkd/pdf/gk_straipniai/gk_2007_11_3_11_ksd_pupkis.pdf (Žiūrėta 2014-09-17).
- Quist, P. 2005. *Stilistiske praksisser i storbyens heterogene skole. En etnografisk og sociolingvistisk undersøgelse af sproglig variation*. Doktoro disertacija. København: Københavns Universitet.
- Quist, P. 2008. Sociolinguistic approaches to multiethnolect: Language variety and stylistic practice. *International Journal of Bilingualism* 12 (1,2), 43–61.
- Ramanauskaitė, E. 2004. Jaunimo subkultūra ir kalba: kultūrinio tapatumo išraiškos. *Liaudies kultūra* 4 (97), 34–41.
- Rampton, B. 2010. From ‘multi-ethnic urban heteroglossia’ to ‘contemporary urban vernaculars’. *Urban Language and Literacies* 61, 2–24.
- Rathje, M. 2014. Attitudes to Danish swearwords and abusive terms in two generations. *Swearing in the Nordic Countries*. Rathje, M. (ed.). Copenhagen: Dansk Sprognævn. 37–61.
- Stæhr, A. 2010. ”Rappen reddede os”. *Et studie af senmoderne storbydrenge's identitetsarbejde i fritids- og skolemiljøer*. Magistro darbas. København: Københavns universitet.
- Stenström, A. B. and A. M. Jørgensen. 2009. *Youngspeak in a Multilingual Perspective*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Šukys, J. 1960. Būdingesnės Ramaškonių tarmės ypatybės. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 3: 177–189.
- Urbanavičienė, J. 2014. Vilniečių kalbos vardažodžių kirčiavimas: sinchroninis Saussure'o ir Fortunatovo dėsnis. *Taikomoji kalbotyra* 6, <http://taikomojikalbotyra.lt/lt/numeris/2014-6>.
- Vaicekauskienė, L., Aliūkaitė D. 2013. „Overt and covert evaluation of language varieties in the Lithuanian speech community“, in Tore Kristiansen and Stef Grondelaers (eds.) *Language (De)standardisation in Late Modern Europe: Experimental Studies*. Oslo: Novus. 97–124.
- Vaicekauskienė, L., Čičirkaitė, R. 2011. „Vilniaus klausimas“ bendrinės lietuvių kalbos sampratoje: metalingvistinių vilniečių komentarų tyrimas. *Darbai ir dienos* 56, 55–74.
- Vaicekauskienė, L., Sausverde, E. 2012. Lietuvos tarmių rezervatas. Socialiniai ir geografiniai tarmės mobilumo ribojimai tiesioginių tyrimų duomenimis. *Taikomoji kalbotyra* 1. <http://taikomojikalbotyra.lt/lt/2012>.
- Vaicekauskienė, L. 2014a. Didmiesčio ir sostinės vaidmuo geriausios lietuvių kalbos percepcijose. *Taikomoji kalbotyra* 6, <http://taikomojikalbotyra.lt/lt/numeris/2014-6>.
- Vaicekauskienė, L. 2014b. “Transformations of social values of language and stagnation of language policy in Lithuania”. In Andrew Blasko and Diana Janušauskienė (eds.) *Values and Ideologies in Central Eastern Europe*. Washington, D.C.: Council for Research in Values and Philosophy. (spausdinama)
- Vaicekauskienė, L. 2014c. Graži ar protinga? Socialinės Vilniaus merginų tarties variantų reikšmės ir diskurso stereotipai. *Taikomoji kalbotyra* 6, <http://taikomojikalbotyra.lt/lt/numeris/2014-6>.
- Vyšniauskienė, I. 2012. Polylingual Behaviour of Vilnius Youth: Searching for social identity. *Kalbotyra* 64, 140–157.
- Vyšniauskienė, I. 2014. Corpus Analysis of Russian and English Resources in Vilnius Adolescents' Speech. *Taikomoji kalbotyra* 6, <http://taikomojikalbotyra.lt/lt/numeris/2014-6>.
- Zaikauskas E. 2007. *Lietuvių žargono žodynelis*. Vilnius: Alma Littera.

- Zinkevičius, Z. 1966. *Lietuvių dialektologija*. Vilnius: Mintis.
- Zinkevičius, Z. 2006. *Lietuvių tarmių kilmė*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Žilys, A. 2013. Rezidencinė diferenciacija ir skirtumai Lietuvos moderniajame mieste: (po)sovietinis ar Vakarų miestas? *Kultūra ir visuomenė* 4 (2), 67–101.

Projekto vadovas

Loreta Vaicekauskienė
Vilnius, 2015 m. vasaris